

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

GODA JULIJA KOZLOVIC
Intermedialios literatūros studijos

Migrantės lietuvių literatūroje: diachroninis pjūvis
Magistro darbas

Darbo vadovas doc. dr. Paulius Jevsejevas

Vilnius
2025

Goda Julija Kozlovic, *Migrantės lietuvių literatūroje: diachroninis pjūvis/Women Migrants in Lithuanian Literature: A Diachronic View*. Magistro darbas, vadovas dr. Paulius Jevsejevas, Vilniaus Universitetas, Filologijos fakultetas, 2025, p. 44.

Raktiniai žodžiai:

imagologiniai konstruktai, savivaizdis, etnotipas, liminalumas, nostalgija, migrantės.

Magistro darbe, remiantis imagologine literatūros tyrimų prieiga ir naudojant jos sąvokas, analizuojami du romanai – Antano Vienuolio *Viešnia iš Šiaurės* (1933 m.) ir Aušros Matulaitytės *Prijaukinti vėjai* (2019 m.). Darbo tikslas – išanalizuoti ir palyginti lietuvių migrantės įvaizdžio konstravimo ypatumus. Analizėje aptariamos šiuose romanuose vaizduojamos lietuvių migrantės ir atliekamas jų palyginimas.

Keywords:

Imagological constructs, self-image, ethnotype, liminality, nostalgia, female migrant.

In this Master's thesis, employing the imagological approach to literary studies and employing its concepts, two novels are analyzed: *Viešnia iš Šiaurės* by Antanas Vienuolis (1933) and *Prijaukinti vėjai* by Aušra Matulaitytė (2019). The aim of the thesis is to analyze and compare the portrayal of Lithuanian female migrants in interwar and contemporary Lithuanian literature. The analysis discusses the imagery of Lithuanian female migrants depicted in these novels and performs a comparison between them.

Turinys

Įvadas.....	4
I. Imagologinė prieiga literatūros tyrimuose.....	7
Imagologijos fokusas: nuo realybės iki literatūrinio vaizdavimo.....	7
Nulinė ir hibridinė tapatybės.....	11
Liminalumo, plyšio ir communitas sampratos šiuolaikinėje (e)migracinėje prozoje.....	12
Atrodyti kaip buvimo alternatyva.....	13
Atmintis ir nostalgija.....	13
II. Lietuvos migrantės įvaizdis dviejų skirtingų laikotarpių romanuose.....	16
Iš Vilniaus į pietus.....	16
Tapatybės paieškos stereotipų akivaizdoje: lietuvių moters įvaizdžio formavimas.....	18
Vardai kaip imagologiniai konstruktai.....	22
Tarpkultūrinė meilė.....	26
Emigrantės prizmė: Lietuvos vaizdavimas romanuose.....	29
Klimato stereotipai ir kultūriniai kontrastai.....	31
Laisvės sampratos kaita.....	34
Moteriškumo sampratos kaita.....	35
Išvados.....	37
Santrauka.....	41
Summary.....	42
Literatūros sąrašas.....	43

1929 m. Antanas Vienuolis *Lietuvos aid* redakcijos buvo išsiųstas į beveik metus trukusią kelionę po pietų Europą iš kurios skaitytojams siuntė straipsnius apie vietos gyventojus bei jų kultūrą. Vienuolis kelionėje visada būdavo lydimas vietinių gidų, diplomatijos darbuotojų. Jo kelionė buvo oficiali bei patirta per jam asmeniškai sukurtus maršrutus. *Lietuvos aid* skaitytojai nepalankiai sutiko Vienuolio tekstus, kaltino jį kelionių gido brošiūrų nurašinėjimu ir prašė autoriaus dalintis asmenine patirtimi. To jis nepadarė, tačiau iš kelionės po Italiją su savimi parsivežė fikcinį pasakojimą apie jaunos lietuvės gyvenimą, kurį inspiravo Genujos kapinėse pamatytas betekstis balto marmuro paminklas, po kuriuo amžinojo poilsio nugulė uosto darbininkas ir jo milijonierė duktė. 1933 m. ši istorija buvo išleista romano *Viešnia iš šiaurės* pavidalu.

Aušra Matulaitytė romaną *Prijaukinti vėjai*, kurio veiksmas vyksta Lanzarotės saloje, pradėjo rašyti 2019 m. gyvendama šioje Ispanijos saloje. Ji puikiai moka ispanų kalbą ir yra apkeliausi beveik visą Ispaniją, ilgiau apsistodama įvairiuose miestuose. Autorė dirbo viešbutyje pagalbinis darbus, panašiai kaip ir pagrindinė romano veikėja Alba. Konkrečių viešai skelbtu detalių apie romano atsiradimą nelabai yra, tačiau galima teigti, kad asmeninė patirtis ir meilė Ispanijai buvo pagrindiniai varikliai kuriant šį romaną apie jaunos lietuvės gyvenimą egzotiškoje saloje. Tikėtina, kasdienis gyvenimas tarp turistų ir vietinių, o gal net ir romantiški salos vėjai įkvėpė jauną rašytoją perkelti savo patirtį ant popieriaus, taip sukuriant istoriją apie lietuvės nuotykius saulėtoje Lanzarotėje.

Abiejų romanų pagrindinės veikėjos yra jaunos moterys iš Lietuvos, kurios išvyko į užsienį ne dėl noro praturtėti, ekonominio gerbūvio, bet dėl fizinės sveikatos (*Viešnia iš šiaurės*) ir emocinės sveikatos (*Prijaukinti vėjai*). Abi yra našlaitės, išsimokslinusios, vertinančios laisvę, dorovingos, tačiau patiriančios gyvenimo negandas ir svetimų žmonių skriaudą. Abiejų romanų veiksmo vieta yra pietūs (Italija ir Ispanija), abėjuose vaizduojamas santykis su tėvyne, idealizuoti prisiminimai iš gyvenimo Vilniuje, pasakojama apie vietos gyventojų papročius, gamtą, vykstančius įvykius. Romanuose akcentuojamas klimato aspektas, lietuviško vardo keliamos problemos, vaizduojama kultūrų sankirtoje pražydusi meilė.

Darbo objektai – Antano Vienuolio *Viešnia iš Šiaurės* (1933 m.) ir Aušros Matulaitytės *Prijaukinti vėjai* (2019 m.). Abu šie literatūros kūriniai yra unikalūs tuo, jog sukurti remiantis pačių autorių patirtimis gyvenant užsienyje. Vis dėlto, juos skiria esminiai kūrybiniai impulsai: XX amžiaus rašytojas vyras, patyręs gyvenimą svetur, savo įspūdžius transformavo į fikcinį pasakojimą apie moters dalį svetimijoje šalyje, tuo tarpu, XXI amžiaus rašytoja moteris, pati laikinai gyvenusi užsienyje, autofikciniu stiliumi perteikia moters patirtį. Nepaisant šių skirtumų, abu kūrinius vienija ryškūs naratyviniai ir tematiniai aspektai: pagrindinės veikėjos yra jaunos našlaitės, veiksmo erdvė –

Europos pietūs (Italija ir Ispanija), abiejuose romanuose reikšmingą vietą užima santykis su tėvyne, idealizuoti praeities prisiminimai, taip pat atskleidžiami vietos papročiai, gamtos grožis bei vietinių žmonių charakteristikos.

Darbo tikslas – išanalizuoti ir palyginti lietuvių migrantės įvaizdžio konstravimo ypatumus Antano Vienuolio romane *Viešnia iš Šiaurės* (1933 m.) ir Aušros Matulaitytės romane *Prijaukinti vėjai* (2019 m.).

Darbo interpretacinis kelias – Lauros Laurušaitės, Joep Leerssen, Sandros Vlastos, Svetlanos Boym imagologiniai bei (e)migracijos tyrimų darbai, analizuojantys įvaizdžius, etnotipus ir reprezentacijas, susijusias su tautybėmis, etninėmis grupėmis, rasėmis, lytimi ir kitais socialiniais konstruktais, siekiant atskleisti, kaip literatūroje konstruojami nacionaliniai, kultūriniai ir individualūs įvaizdžiai dviejų skirtingų istorinių laikotarpių lietuvių migrantų patirtyse. Darbe atliekama lyginamoji analizė, remiantis imagologine literatūros tyrimų prieiga ir naudojant jos sąvokas, tiriamas migracijos patirčių, stereotipų, tapatybės paieškų ir tarpkultūrinių santykių sudėtingumas dvejuose XX ir XXI amžiaus lietuvių literatūros kūriniuose.

Norint palyginti skirtingų laikotarpių migracijos kontekstus, koncentruojamasi į veiksmo vietą (Genujos ir Lanzarotės) įvaizdžių dekonstravimą, aiškinantis, kaip šie miestai su savo istorinėmis, kultūrinėmis ir socialinėmis ypatybėmis formuoja pagrindinių veikėjų suvokimą ir veiksmus. Darbe gilinamasi į lietuvių moters įvaizdžio formavimąsi stereotipų akivaizdoje. Analizuojama, kaip vietos gyventojų sukurti stereotipiniai įsivaizdavimai apie lietuvių veikia Aldonos ir Albos patirtis, jų savivoką ir tarpasmeninius santykius. Šis kelias atskleidžia, kaip literatūra atspindi ir dekonstruoja visuomenėje vyraujančius stereotipus. Darbe atliekama vardų analizė atskleidžia simbolinę jų reikšmę veikėjų tapatybės paieškose svetimoje kultūrinėje erdvėje. Narstoma tarpkultūrinės meilės dinamika, traktuojant ją kaip liminalią erdvę, kurioje susiduria skirtingos kultūros ir vyksta tapatybės paieškos. Meilės santykiai analizuojami kaip veiksnys, padedantis veikėjams įveikti kultūrinius skirtumus ir atrasti savo vietą naujoje aplinkoje. Darbe yra lyginama, kaip tėvynės įvaizdis konstruojamas per idealizuotus prisiminimus ir realybės susidūrimą viename romane, ir per neigiamą patirtį bei kontrastą su nauja gyvenamąja vieta kitame. Abiejuose romanuose aptariamų klimato stereotipų ir kultūrinių kontrastų analizė parodo, kaip geografinės ir klimato sąlygos tampa simboliniais elementais, atspindinčiais kultūrinius skirtumus ir formuojančiais veikėjų patirtis. Tyrime aptariama ir laisvės bei moteriškumo sampratų kaita, kurios analizė parodo žymius vaizdavimo skirtumus XX ir XXI amžių lietuvių literatūroje.

Darbo išvadose teigiama, kad laiko ir socialinio-kultūrinio konteksto kaita bei individualios autorių perspektyvos lemia skirtingą kultūrinių susidūrimų, adaptacijos strategijų, tapatybės paieškų, stereotipų įveikimo, tarpkultūrinės meilės, tėvynės vaizdavimo, klimato stereotipų bei laisvės ir moteriškumo sampratų reprezentaciją. Tarpukario romane vyraujantis stereotipizuotas migrantės vaizdavimas, kaip patiriančios kultūrinį svetimumą, šiuolaikiniame romane pasirodo transformuotas į sudėtingesnį ir įvairialypį portretą, atspindintį individualias tapatybės paieškas ir integracijos procesus globaliame pasaulyje.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti ir palyginti lietuvių migrantės įvaizdžio konstravimo ypatumus romanuose *Viešnia iš šiaurės* ir *Prijaukinti vėjai*.
2. Palyginti kultūrinių susidūrimų ir adaptacijos strategijų reprezentacijas abiejuose romanuose
3. Įvertinti laikmečio ir socialinio-kultūrinio konteksto įtaką lietuvių migrantės įvaizdžio raidai.

Darbo naujumas ir aktualumas. *Viešnia iš Šiaurės* yra vienas mažiausiai dėmesio sulaukusių Vienuolio kūrinių, o Matulaitytės kūryba visai nėra nagrinėta mokslininkų. Moters lietuvių (e)migrantės vaizdavimas literatūroje yra tyrinėtas Laurušaitės, Vedrickaitės, Kavolio, Kašelionienės, Cidzikaitės ir kitų mokslininkų darbuose bei tebėra socialiniu, kultūriniu ir politiniu atžvilgiu aktuali tema. Laurušaitė ir Kašelionienė yra atlikusios imagologinių tyrimų. Šis darbas yra novatoriškas, nes taiko imagologinį metodą lyginamajai analizei dviejų skirtingų istorinių laikotarpių – tarpukario ir šiuolaikinės – lietuvių literatūros kūrinių. Lietuvoje iki šiol nėra atlikta tokio pobūdžio lyginamųjų studijų, nagrinėjančių skirtingais laikotarpiais sukurtus kūrinius per imagologinę prizmę. Šiuo magistro darbu siekiama užpildyti šią mokslinių tyrimų spragą.

I. Imagologinė prieiga literatūros tyrimuose

Imagologijos fokusas: nuo realybės iki literatūrinio vaizdavimo

Vienas pagrindinių imagologijos tiriamų literatūros žanrų yra kelionių tekstai, kuriuos imagologijos tyrėja Vlasta vadina travelogais (Vlasta, 2022, p. 113). Lietuviškai šie tekstai vadinami kelionių literatūra (Vedrickaitės, 2010, p. 23), keliaujančio žmogaus literatūra (Kavolis, 2016, p. 92), emigraciniais pasakojimais (Laurušaitė, 2019, p. 22). Daugumos **etnotipų** – kultūrinių konstrukto, kurie vaizduoja tam tikros tautos ar etninės grupės charakterį, elgesį, vertybes ir kitus bruožus (Leerssen, 2016, p. 16) – susiformavimas yra siejamas su tariamai faktinėmis ataskaitomis apie svetimus žmones ir vietas, nesvarbu, ar tai būtų kitos tautos ir šalys, ar atskiri tos pačios šalies regionai ir tos pačios tautos grupės (Vlasta, 2022, p. 114). Kelionių tekstuose pateikiamos (re)prezentacijos apie kitus bei apie save buvo pagrindinis kelionių tekstų studijų – literatūros studijų srities, kuri daugiausia kultivuota angliakalbėse šalyse nuo 1990-ųjų, – dėmesio objektas. Šiuolaikiniai kelionių tekstų tyrėjai akcentuoja, kad kelionių tekstuose teikiami vaizdai neturėtų būti skaitomi kaip mimetinės empirinės realybės reprezentacijos; jie yra konstruktai, kurie priklauso nuo juos supančio diskurso, nuo autorių ketinimų ir nuo tikslinės skaitytojų auditorijos (Pfisteris, 2008, p. 14).

Kelionių tekstuose formuojama ir performatyviai išsakoma individuali ir kultūrinė tapatybė. Šie tapatybės atlikimai formuoja keliautojų ir visų kitų žmonių, kuriuos keliautojai, judantys tarp kultūrų, sutinka savo aprašytose kelionėse, įvaizdžius, todėl **autoįvaizdžiai (savivaizdžiai)** (įsivaizduojamas savo grupės paveikslas) ir **hetero įvaizdžiai** (kitiems (kitai tautai, grupei) priskiriamas tam tikros tautos ar grupės įvaizdis) nebūna statiški, bet greičiau dinamiški. Taip pat kelionių tekstai dažniausiai yra interkultūrinio pobūdžio. Susidūrimas su kitomis kultūromis išprovokuoja intensyvesnę kultūrinės tapatybės ir skirtumo išryškėjimą, kuris pasireiškia poreikiu nubrėžti ribą tarp savęs ir kito. Savęs ir kito apibrėžimai gali žymiai skirtis skirtinguose kelionių aprašymuose. Nagrinėjant keliautojos/pasakotojos figūrą, jų savęs ir kito apibrėžimai priklauso nuo įvairių socialinių kategorijų ir tapatybę formuojančių aspektų, tokių kaip lytis, amžius, etninė kilmė, tautybė, religija ar socialinė klasė (Vlasta, 2022, p. 117). Šie aspektai nulemia keliautojų tapatybę ir jų požiūrį į pasaulį, todėl analizuojant reikia sutelkti dėmesį į jų tarpusavio priklausomybę ir nagrinėti visus aspektus bendrai (Vlasta, 2022, p. 117). Tokį reiškinį, kai kelionių aprašymuose autoriai ne tik aprašo savo patirtį ir įspūdžius iš aplankytos vietos, bet ir reflektuoja kitų keliautojų žvilgsnį į tą pačią vietą, Pfisteris vadina *žvilgsnių trikampiu* (Pfisteris, 2008, p. 14). Kitaip tariant, autorius tampa ne tik stebėtoju, bet ir stebėtojo stebėtoju. Vlasta pastebi, kad tapatybė ir skirtumas konstruojami ne tik atsižvelgiant į kelionės tikslą, bet ir reaguojant į kitus sutiktus keliautojus. Be to, keliautojai/pasakotojai ir jų skaitytojai gali būti pavaizduoti kaip skirtingos grupės. Arba, tiksliau, keliautojai/pasakotojai gali būti apibrėžti taip individualiai, kad jų autoįvaizdis nebūtinai sutaptų su jų skaitytojų autoįvaizdžiu. Dėl

šios priežasties Vlasta rekomenduoja analizuoti kelionių tekstus kultūriniame, lingvistiniame, literatūriniame ir t. t. kontekstuose (Vlasta, 2022, p. 117) taikant imagologijos metodą.

Vienas iš svarbiausių imagologijos tikslų – skatinti tarpkultūrinį dialogą ir supratimą. Imagologai, tyrinėdami, kaip skirtingos kultūros vaizduoja save pačias ir kitas kultūras, stengiasi geriau suprasti jų vertybes, tradicijas bei perspektyvas. Imagologija teigia, kad kiekviena kultūra yra unikali ir vertinga, o stereotipai dažnai yra pernelyg paprasti ir neatspindintys tikrovės (Laurušaitė, 2014, p. 114–120). Susidomėjimas imagologija paplito po Antrojo pasaulinio karo sustiprėjus kultūriniam pliuralizmui – iškilus kultūrų lygybės, tolerancijos, dialogo idėjoms, susidomėjus nacionaliniu identitetu ir kultūriniu paveldu.

Imagologijos, kaip lyginamosios literatūros šakos, formalus įsitvirtinimas siejamas su prancūzų komparatyvistų Jeano-Marie Carré ir Marius-Francois Guyard 1951 m. knygos *La Littérature comparée* VIII skyriuje aptartais tautų ir kultūrų įvaizdžiais prancūzų literatūroje bei atlikta prancūzų ir britų charakterologijos santykio analize. Vėliau, 1966 m., belgų komparatyvistas Hugo Dyserinckas išplėtė imagologijos tyrimų lauką teigdamas, kad: „įvaizdžiai privalo būti tiriami ne izoliuotai kiekvienoje individualioje nacionalinėje kultūroje, bet daugiataučiaame (multinational) kontekste, visada atsižvelgiant į priešingą kitų tautų perspektyvą.“ (Laurušaitė, 2014, p. 119). Leerssenas, laikomas vienu įtakingiausių šių dienų imagologų, sieja šį metodą su kultūros studijomis ir tyrinėja, kaip įvaizdžiai formuojasi ir funkcionuoja visuomenėje. Jo mokykla padarė didelę įtaką imagologijos raidai, o idėjos sulaukė plataus pripažinimo tarptautinėje mokslinėje bendruomenėje. Imagologija yra aktuali įvairiose kultūrose ir kelia svarbius klausimus apie tapatybę, stereotipus ir kultūrinius santykius. Be Amsterdamo, svarbus imagologijos centras yra Zagrebe, kur Dukičius ir jo komanda tyrinėjo kroatų literatūrą, taip pat veikia tyrėjai kituose Europos universitetuose. Lietuvoje imagologija taip pat aktyviai taikoma. Laurušaitė ir Nijolė Vaičiulėnaitė-Kašelionienė tyrimuose nagrinėja lietuvių ir latvių literatūros įvaizdžius prisidedamos prie šios srities plėtotės.

Leerssen **imagologiją apibūdina kaip įvaizdžių studijas, kurios tiria įvairius apibendrinančius nacionalinio charakterio požymius**, kurie gali būti įvardijami kaip stereotipas, klišė, atmintis, mentalitetas, hibridiškumas, patriotizmas, egzoticizmas, tolerancija ir t. t. (Laurušaitė, 2014, p. 121). Imagologija tiria vyraujančius tautos įvaizdžius, bando atsakyti į klausimus kodėl jie įsitvirtino ir kokia funkcija atlieka, kaip jie istoriškai kinta ir ką visa tai pasako apie pačius įvaizdžių kūrėjus (Laurušaitė, 2014, p. 120). Imagologija, tyrinėdama literatūrinius įvaizdžius, atskleidžia, kad nacionalinė tapatybė nėra vienoda visiems tautos nariams. Kiekvieno žmogaus patirtis yra unikali, todėl ir jo santykis su nacionaline tapatybe yra individualus. (E)migracija dar labiau sustiprina šią individualizaciją, nes priverčia žmones pergalvoti savo priklausomybę tradicinėms kultūrinėms grupėms. Imagologija, sutelkdama dėmesį į reprezentacijas grožinėje literatūroje, atsisako tirti realius

istorinius ir socialinius kontekstus, kuriuose šios reprezentacijos atsiranda. Dėl šios nuostatos imagologiniai tyrimai dažnai kritikuojami už subjektyvumą. Imagologus domina ne tiek tai, ar stereotipai ir nacionaliniai charakteriai atitinka realybę, kiek tai, kaip jie konstruojami ir funkcionuoja literatūroje. Jų tyrimų objektas – ne faktas, o jo literatūrinė reprezentacija, įskaitant reprezentuojamas faktų tarpusavio sąsajas ir kontekstus (Laurušaitė, 2014, p. 124). Grožinėje literatūroje dažnai nėra akivaizdžios skirties tarp įsivaizduojamybės ir fakto. Mokslininkams neretai tenka remtis savomis interpretacijomis, individualiu vieno ar kito stereotipo suvokimu. Tačiau Leerssenas pabrėžia, kad imagologijos tyrimo objektu gali būti tik grožinės literatūros tekstas, o ne visuotinai žinomi faktai arba lengvai atpažįstami stereotipai (Laurušaitė, 2014, p. 124). Imagologai tyrimuose pabrėžia imagologijos susitelkimą ties įsivaizduojamais konstruktais. Tautinius tropus ir nacionalinį charakterį imagologai apibrėžia kaip literatūrinius konstruktus, kurie gali labai skirtis nuo realybės.

Lietuvių literatūrologijoje atliekami imagologiniai tyrimai, nagrinėjantys šiuolaikinę literatūrą, siekia atskleisti, kaip literatūriniai tekstai konstruoja ir reprezentuoja tautinius bei kultūrinius įvaizdžius. Šiame kontekste ypač reikšmingi yra Laurušaitės darbai, kuriuose analizuojami šiuolaikinės emigracinės prozos ypatumai ir atskleidžiama, kaip literatūra fiksuoja bei interpretuoja naujausius migracijos procesus ir jų paveiktų individų patirtis. Šiuolaikinės emigracinės prozos veikėjai, anot Laurušaitės, vaizduojami epizodiškai, nes ir gyvena epizodiškai, vadovaujasi *čia ir dabar* moto, todėl „kūriniai primena neišplėtotos kompozicijos etiudus, o ne savarankiškas istorijas“ (Laurušaitė, 2019, p. 24). Autoriai renkasi vaizduoti ribinėse socialinėse situacijose atsiradusius, likimo nuskriaustus veikėjus, kurių charakterį suformuoja vienas gyvenimo įvykis. Tačiau autoriai naudoja įvairias veikėjų vaizdavimo perspektyvas, kurias pagal autorystės ir žanro santykį Laurušaitė skirsto į atskirus lygmenis. Pavyzdžiui, Mariaus Ivaškevičiaus *Išvarymą* ji priskiria įvairių emigrantų patirčių literatūriško perteikimo lygmeniui (Laurušaitė, 2019, p. 25), Paulinos Pukytės kūrybą apibūdina kaip emigranto patirties permąstymą žaidžiant kalbos ir kultūros kodais, Julijos Miliūtės – kaip asmeninės patirties išsklaidą ir t. t.

(E)migracijos tema rašančių autorių kūryba yra laikoma labiau pramogine, nepasižyminčia literatūros kanonų laužymu ir nekuriančia naujų literatūrinių strategijų (Laurušaitė, 2019, p. 26). Ji suvokiama kaip savirefleksinė. Tiriant XXI a. (e)migracinę literatūrą, anot Laurušaitės, pasimato, kad jos autoriai vienaip ar kitaip, trumpiau ar ilgiau yra patyrę gyvenimą emigracijoje. Susidaro įspūdis, kad autoriai rašydami literatūros kūrinius nori pateisinti ir įprasminti savo asmeninę patirtį, tarsi buvimas svetur pats iš savęs yra įdomus. Laurušaitė teigia, kad tokie tekstai „turi ne tiek meninę, kiek kultūrinę ir istorinę vertę kaip alternatyvūs tikrovės liudijimai, patirties ir atminties dokumentai, kuriantys istorijos dabartį, prisidedantys suvokiant tautos išsiskaidymo priežastis, kintančius savęs suvokimo būdus, įsitikinimus ir laikysenas“ (Laurušaitė, 2019, p. 26). Savo ruožtu, Vedrickaitė kelionę laiko

sakralizuota, kurioje atsiranda stebėtojo žiūra ir kyla poreikis viską aprašyti (Vedrickaitė, 2007, p. 43–44). Pasak Vedrickaitės, emigracijos literatūra atlieka ir supažindinimo su svetimu kraštu funkciją, ji skirta į aprašomą kraštą vykstantiems arba tiesiog juo besidomintiems. (E)migracijos romanuose yra stengiamasi aprašyti vietos kraštovaizdį, urbanistiką, minimi realūs erdvių pavadinimai, vietos gyventojų papročiai, paliekami tam tikri pavadinimai veiksmo vietos valstybine kalba (Laurušaitė, 2019, p. 26–27). Pavyzdžiui, Zitos Čepaitės romanas *Emigrantės dienoraštis* (2011 m.) yra laikomas lietuvių emigranto Didžiojoje Britanijoje vadovėliu, kuriame pateikiamas ne vien literatūrinis pasakojimas, bet ir pagrindinių sąvokų ir vietovardžių žodynas pabaigoje.

Imagologija tautas apibrėžia ne pagal konkrečias geografines vietas ar realiai egzistuojančias bendruomenes, o pagal dinamiškus, visuomenėse nuolat kuriamus ir keičiamus įvaizdžius. Imagologai pabrėžia tiriantys ne tautinę valstybę, bet teritoriškai neapibrėžtą vaizduotės darinį, kur nacionalinis charakteris traktuojamas kaip įvaizdžių, susijusių intertekstiniais ryšiais, visuma (Laurušaitė, 2014, p. 121). Imagologijos nuostatai grindžiami idėja, kad tautinės bendruomenės yra ne homogeniškos, geografiškai vienoje vietoje atsidūrusios žmonių grupės, o kolektyvinėje sąmonėje egzistuojančios diskursyvinės konstrukcijos (Laurušaitė, 2014, p. 120). Remiantis šia nuostata, „ne pati nacionalinė bendruomenė, o įvaizdis, su kuriuo identifikuojasi jos nariai – **savivaizdis (self image)**, yra imagologijos tyrimo objektas“ (Laurušaitė, 2014, p. 118). Vėliau autorė plečia tyrimo ribas: „imagologija kaip įvaizdžių studijos tiria įvairius apibendrinančius nacionalinio charakterio požymius, o jos sąvokynas apima tokias daugiadisciplines sąvokas kaip stereotipas, klischė, atmintis, mentalitetas, hibridiškumas, patriotizmas, nacionaliniai ir tarpkultūriniai simboliai, topai, ikonos ir pan.“ (Laurušaitė, 2014, p. 121).

Imagologiniu požiūriu visos tautos viena kitą suvokia skirtingai, todėl susikuria milžiniškas reprezentacijų ir refleksijų tinklas. Nacionalinės bendruomenės įvaizdis reprezentuoja kolektyvinę savosios bendruomenės narių savivoką bei tuo pačiu svetimšalių požiūrį (Laurušaitė, 2014, p. 120 – 121). Todėl, pasak Laurušaitės, „ne nacionalinė bendruomenė, o įvaizdis, su kuriuo identifikuojami jos nariai, – **savivaizdis** ir kito turimas ir tautai priskiriamas **hetero įvaizdis** yra imagologijos taikiniai.“ (Laurušaitė, 2014, p. 118). **Hetero įvaizdis** imagologijoje reiškia vienos grupės (dažniausiai tautos ar kultūrinės bendruomenės) susikurtą įvaizdį apie kitą grupę. Tai yra būdas, kuriuo viena bendruomenė suvokia, įsivaizduoja ir apibūdina kitą.

Imagologija tiria šią nuolatinę dinamiką tarp kitam priskiriamų įvaizdžių ir tų, kuriais bendruomenė apibūdina save pačią. Tokią dinamiką vienu metu galima tirti dvejomis antropologinės žiūros perspektyvomis – stebimojo ir stebėtojo (Laurušaitė, 201, p. 32). Laurušaitė pastebi, kad užsieniečiai gali formuoti svetimos šalies sampratą remdamiesi asmeninėmis patirtimis ir įspūdžiais, bet dažniausiai lemiamu veiksniu tampa visuomenės kolektyvinėje atmintyje jau egzistuojantys

stereotipiniai suvokimai. Imagologija padeda pagrįsti, kad nacionalinės tapatybės substancialumas ir bet koks objektyvumas yra vizija, todėl nacionalinis charakteris yra „įsivaizduotas“ konstruktas, kurio neįmanoma apčiuopti.

Nulinė ir hibridinė tapatybės

Dėl gausių migracijos ir globalizacijos procesų, tyrinėjant lietuvių autorių literatūrą apie svečias šalis, pasak Laurušaitės, nėra paranku naudoti postkolonijinę priešpriešą *savas vs kitas*. Ji siūlo identifikuoti ne individo susidvejinimą, o naują šiuolaikinės (e)migracijos tapatybės pakopą, kuri yra išreiškiama *savivaizdžio vs hetero įvaizdžio* priešprieša ir nustato nulinę būklę (Laurušaitė, 2019, p. 72). Šiuolaikinis (e)migrantas nepraranda sąsajų su tėvyne ne vien prisiminimų lygmenyje, kuris būdingas egzilio autorių literatūrai, bet ir fiziniame. (E)migrantai palieka, bet ir prižiūri tėvynėje likusius namus, palaiko ryšius su tėvynėje likusiais giminaičiais ir draugais, dalyvauja jų gyvenime per šventes, atostogų metu. Ryšiai nėra nutraukiami dėl galimybės nuolatos komunikuoti telekomunikacijų pagalba. Tuo pačiu (e)migrantas naujoje vietovėje susikuria tokį patį gyvenimą – puoselėja naujus namus, dirba vietos įmonėse, leidžia vaikus į vietos ugdymo įstaigas, susidraugauja su vietiniais arba kitais tokio pačio likimo žmonėmis. Dėl tokių ryšių nenutraukimo ir naujų ryšių susikūrimo šiuolaikinis (e)migrantas susikuria identiteto difuziją, kuri reiškia nepriklausymą niekam ir niekur (Laurušaitė, 2014, p. 72). Toks veiksmas nesuskaido (e)migranto į dvi asmenybes, bet atskiria jį nuo abiejų, taip sukurdamas **nulinę tapatybę**, kuri nepriklauso nei X, nei Y (Laurušaitė, 2014, p. 72). Dėl tokio buvimo vienu metu dviejose vietose, bet nekuriant binarinio santykio, o tik tapatybės neapibrėžtumą, negalima naudoti priešpriešos *savas vs kitas* (Laurušaitė, 2014, p. 72).

Nulinę tapatybę turintis (e)migrantas nėra pajėgus išsirinkti vieno identiteto, gyvena neapibrėžtume, todėl išgyvena **kybojimo tarpinėje erdvėje būseną**. Tokia tapatybė suteikia daug laisvės, kuri pasireiškia tiek ekonomine, tiek emocine nauda. Nulinę tapatybę turintis žmogus lengvai prisitaiko prie erdvės pokyčių, tačiau patiria ir neigiamą poveikį – dažnai patiria savojo aš praradimą, nebežinojimą, kas jis yra (Laurušaitė, 2019, p. 72). Toks žmogus išgyvena iliuziją, kad prisitaikė prie tam tikros aplinkos ar žmonių, nors toks savumas yra tik laikinas. Tokį laikinumą nuolat patirianti asmenybė, identitetą tiriančios Anos Sauders žodžiais, išgyvena staigias tapatybes (Laurušaitė, 2019, p. 72). Dauguma (e)migracijos literatūros veikėjų patiria laikinumą ir/arba stoką. (E)migracijos literatūroje aptinkame bėgimo nuo savęs arba savęs paieškos motyvą, balansavimo tarp to, kas tikra, ir kas netikra, namų paieškos ir bevietiško tems. Laurušaitė pastebėjo, kad dabartinės (e)migracijos literatūroje yra labai svarbus tapatybės neigimas (Laurušaitė, 2014, p. 26).

Nulinė tapatybė romanuose „reiškiasi ir simuliakriniais būdais, kai ne tik asmenys, bet ir daiktai, reiškiniai pristatomi sukeistinio, kaukės ir substituto principu“ (Laurušaitė, 2019, p. 88). Vaizduojami daiktai tampa nuline išraiška ir yra atpažįstami iš fasadinių požymių (Laurušaitė, 2019, p. 89), literatūroje naudojamos lagamino, kostiumo, paso metaforos, o tikri žmonės paverčiami aktoriais, kurie vaidina tam tikrą rolę, bet dėl gyvenimo simuliaciniame pasaulyje pateikiami kaip autentiški. Dėl tokios iškreiptos realybės vaizdavimo (e)migracijos literatūroje didelę reikšmę įgauna suvaidinto gyvenimo vaizdinys, o veikėjai vaizduojami lyg turintys sutrikusią savireprezentacijos ir reprezentavimo logiką, gyvenantys incognito ir sąmoningai kuriantys nulinę tapatybę (Laurušaitė, 2019, p. 90). Tokia rolė dažnai būna ir pasirenkama, nenorint susisaistyti nei prie tėvynės, nei prie dabar gyvenamos šalies.

Šiuolaikiniai (e)migrantai be nulinės tapatybės išgyvena ir hibridinę tapatybę. Hibridinė tapatybė apibrėžiama kaip individo tapatybė, kuri susiformuoja susiduriant ir persipynus dviem ar daugiau kultūrų. Tai nėra tiesiog atskirų tapatybių suma, o naujas, unikalus darinys, integruojantis skirtingų kultūrų elementus (Vertovec, 2007, p. 70–71).

Pagrindinis skirtumas tarp šių dviejų sąvokų slypi priklausymo jausme ir tapatybės formavimosi būde. Hibridinė tapatybė yra aktyvus skirtingų kultūrinių elementų jungimas ir naujos kokybės sukūrimas, o nulinė tapatybė labiau apibūdina būseną tarp dviejų kultūrų, kurioje ryšiai nėra nutraukiami, tačiau pilnavertis priklausymas abiem tampa neįmanomas, sukuriant tam tikrą neapibrėžtumą ir „kybojimą“ tarpinėje erdvėje (Laurušaitė, 2019, p. 72). Nors abi tapatybės formos yra susijusios su daugiakultūriškumu, hibridinė tapatybė pabrėžia naujos, jungtinės tapatybės atsiradimą, o nulinė – tam tikrą atsiribojimą nuo pilno prisirišimo prie bet kurios vienos kultūros.

Liminalumo, plyšio ir *communitas* sampratos šiuolaikinėje (e)migracinėje prozoje

Šiuolaikinės emigracinės prozos veikėjų epizodiškumas ir jų buvimas ribinėse socialinėse situacijose rodo, kad **liminalumo** (lot. *limen* – slenkstis) sąvoka yra itin aktuali. Liminalumas, anot antropologo Arnoldo van Gennepo (Laurušaitė, 2015, p. 41–42) yra apibrėžta pereinamoji būsena tarp vienos socialinės būties ir kitos, kuri puikiai atspindi emigrantų patirtį. Jie yra tarsi „tarp“ dviejų pasaulių: palikę savo gimtąją šalį, bet dar nevisiškai integravęsi į naująją. Jų tapatybė yra sklandi, laikina, o socialinės normos – neaiškios. Ši liminalinė būsena dažnai sukuria **plyšį** – tiek socialinį, tiek psichologinį – tarp emigranto ir naujosios visuomenės, taip pat ir tarp jo paties ir jo ankstesnio identiteto. (E)migracijos tekstuose vaizduojami veikėjai dažnai patiria šį plyšį kaip trauminę patirtį,

kuri radikaliai pakeičia jų gyvenimą ir pasaulėžiūrą. Plyšys gali reikštis kaip kultūrinis nesusikalbėjimas, socialinė atskirtis, vienišumas ar net psichologinės problemos.

Nepaisant šių iššūkių, liminalios būsenos ir patirto plyšio kontekste gali formuotis **communitas** – spontaniškas, egalitarinis bendrumo jausmas tarp žmonių, atsidūrusių panašioje padėtyje (Laurušaitė, 2015, p. 43). Emigrantų bendruomenės, susibūrusios naujoje šalyje, gali tapti tokios *communitas* pavyzdžiu. Analizuojamuose (e)migracijos tekstuose vaizduojamas emigrantų tarpusavio solidarumas, pagalba vienas kitam ribinėse situacijose, yra būtent šio *communitas* reiškinių apraiškos. Veikėjai, nors ir patyrę individualias traumas ir atskirtį, neretai atranda bendrumą su kitais, panašų likimą patyrusiais asmenimis, o tai padeda jiems išgyventi ir adaptuotis naujoje aplinkoje (Laurušaitė, 2015, p. 43–45).

Atrodymas kaip buvimo alternatyva

Atrodymas yra imagologinių tyrimų reikšminis komponentas (Laurušaitė, 2019, p. 97). Jis lietuvių literatūroje apie svečias šalis yra naudojamas kaip buvimo ir nebuvimo alternatyva. Bet koks vietos pakeitimas visada asocijuojasi su poreikiu keisti (Laurušaitė, 2019, p. 101). Poreikis keliauti literatūroje yra aprašomas dėl emocinio noro tobulėti, atrasti save arba norint pagerinti dabartinės gyvenimo sąlygas. Svetur vykstama gyventi, mokytis, dirbti, pagerinti sveikatą. Gyvenimas svetur bendrai suvokiamas kaip gerbūvio gerinimas, tačiau taip yra ne visada. Kelionė yra siejama su bandymu pabėgti nuo nevisavertiškumo, nesvarbu, emocinio ar fizinio (Laurušaitė, 2019, p. 101). Todėl atvykus į naują erdvę ieškoma savo gyvenimo prasmės, bandoma save steigti iš naujo. Ieškoma egzistencinio išsipildymo. Tokios pastangos neretais atvejais virsta savęs apgaudinėjimu. Apsistatymas materialiniais turtais, apsimestinai kuriamo tobulo gyvenimo nuotraukos ir panašūs dalykai tampa įrankiais palaikyti iliuziją (Laurušaitė, 2019, p. 97–112).

Atmintis ir nostalgija

Nostalgija, nepaisant graikiškų šaknų (νόστος – „grįžimas namo“ ir ἄλγος – „ilgesys“), yra modernus terminas, sukurtas 1688 m. medicinos studento Johaneso Hoferio. Jis nostalgiją apibrėžė kaip ilgesį namų, kurie nebeegzistuoja arba niekada neegzistavo. Ji yra praradimo ir išvietinimo jausmas, tačiau kartu ir romanas su savo paties fantazija. Nostalgija yra suprantama kaip būseną, kurioje esantis žmogus ilgisi vietos (Boym, 2001, p. 69). Plačiaja prasme, nostalgija yra maištas prieš modernią laiką, istorijos ir progreso idėją. Nostalgijos būsenoje esantis žmogus trokšta sunaikinti istoriją ir paversti ją asmenine ar kolektyvine mitologija, iš naujo applanstyti laiką kaip erdvę, atsisakydamas pasiduoti laiko negrįžtamumui, kuris kamuoja žmogaus būklę (Boym, 2001, p. 70). Nostalgijos

konstruojama praeitis nėra objektyvi istorija. Ji yra subjektyvi, emocionali ir dažnai idealizuota. Todėl ji nėra tiesiog praeitis, kokia ji buvo. Nostalgijos vaizduojama praeitis yra atitrūkusi nuo chronologinio laiko ir istorinio tikslumo, labiau primena asmeninius prisiminimus ir emocinius išgyvenimus (Boym, 2001, p. 71). Boym pastebi, kad nostalgiška meilė geriausiai gyvuoja per atstumą. Būnant toli, galima puoselėti idealizuotą vaizdą be tiesioginio susidūrimo su realybe. Sugrįžus, šis atstumas išnyksta, ir idealus vaizdas susiduria su kasdienybe, kuri gali pasirodyti pilkesnė, sudėtingesnė ir mažiau patraukli nei svajota. Todėl tėvynė, kuri atmintyje atrodė kaip rojus, realybėje gali nuvilti ir pasirodyti ne tokia jauki ir idiliška.

Atmintis emigracijos kontekste ne tik atlieka kompensacinę funkciją, bet ir tampa aktyviu tapatybės konstravimo įrankiu (Laurušaitė, 2015, p. 36). Prisiminimai, ypač idealizuoti, padeda emigrantui išsaugoti ryšį su prarastuoju pasauliu ir sukurti saugumo jausmą naujoje, dažnai nepažįstamoje aplinkoje. Selektvų atminties veikimą, kuomet iškyla teigiami praeities fragmentai, o neigiami kažkur nublanksta, galima suprasti kaip psichologinį mechanizmą, padedantį adaptuotis prie naujų sąlygų. Šis idealizuotas tėvynės vaizdas, nors ir subjektyvus, yra gyvybiškai svarbus emigranto emociškai gerovei ir tapatybės tęstinumui (Boym, 2001, p. 84).

Nagrinėjant priverstinę emigraciją, atminties vaidmuo tampa dar sudėtingesnis. David E. Sutton (Sutton, 2010, p. 477) teigia, kad priverstiniai migrantai patiria intensyvesnę ir sudėtingesnę nostalgiją, kuri yra persmelkta praradimų ir traumų. Prisiminimai apie prarastus namus, artimuosius ir įprastą gyvenimo būdą gali būti itin skausmingi, tačiau kartu jie tampa vieninteliu likusiu ryšiu su praeitimi. Tokiu atveju atmintis ne tik kompensuoja esamą trūkumą, bet ir tampa būdu išsaugoti savo istoriją ir tapatybę, kurią bandė atimti priverstinės aplinkybės. Prisiminimai apie stabilumą ir saugumą gali tapti psichologiniu resursu, padedančiu įveikti dabarties sunkumus ir kurti naują ateitį.

Laisvai pasirinktos emigracijos atveju atmintis taip pat vaidina svarbų vaidmenį, tačiau jos intensyvumas ir emocinis atspalvis gali skirtis. Nors ilgesys tėvynei ir praeities patirtims išlieka, šis jausmas dažnai būna persmelktas savanoriško pasirinkimo ir galimybių naujoje šalyje. Vis dėlto, net ir laisvai pasirinkus emigraciją, atmintis padeda išlaikyti individualų ir kultūrinį tęstinumą. Prisiminimai apie šeimą, draugus, kultūrines tradicijas tampa svarbia tapatybės dalimi, kurią emigrantas atsineša į naują aplinką. Šie prisiminimai gali būti puoselėjami per ryšius su likusiaisiais tėvynėje, per kultūrinius renginius diasporoje ar žinių apie tėvynainius ieškojimą vietinėje spaudoje. Tokiu būdu atmintis ne tik malšina nostalgiją, bet ir padeda integruoti praeitį į dabartį, kuriant hibridinę tapatybę, apimančią tiek paliktos, tiek naujos šalies patirtis.

Neretai, sugrįžus į tėvynę, ji gali atrodyti blogiau nei buvo svajota dėl kelių glaudžiai susijusių priežasčių, kurių pagrindas yra nostalgijos prigimtis ir atminties veikimas. Nostalgija idealizuoja

praeitį ir su ja susijusią tėvynę. Atmintis veikia selektyviai, linkdama prisiminti malonius ir pozityvius momentus, o neigiamus ar kasdieniškus aspektus nustumdama į šalį. Todėl emigranto sąmonėje susikuria gražesnis ir patrauklesnis tėvynės vaizdas, nei ji galėjo būti realybėje. Laikas ir atstumas iškraipo perspektyvą. Būdami toli nuo tėvynės, emigrantai dažnai prisimena ją kaip statiską, nekintantį vienetą. Tačiau realybėje tiek pati šalis, tiek joje gyvenantys žmonės nuolat vystosi ir keičiasi. Sugrįžus gali paaiškėti, kad įvyko socialinių, ekonominių ar kultūrinių pokyčių, kurių emigrantas nepatyrė ir kurių jo idealizuotas vaizdas neapėmė. Tai gali sukelti nusivylimą, nes „namai“ nebėra tokie, kokius jis juos prisiminė. Nostalgija yra susijusi su laiku, o ne vieta. Sugrįžus į tėvynę, fizinė aplinka gali būti pažįstama, tačiau tas praėties laikas ir su juo susiję jausmai yra negrįžtamai prarasti. Bandymas atkurti praeitį dabartyje dažnai baigiasi nusivylimu, nes laiko neįmanoma atsukti atgal. Todėl tėvynė, net ir būdama geografiškai ta pati, emociškai gali neatitikti nostalgiskų lūkesčių. Nostalgiska meilė geriausiai gyvuoja per atstumą (Boym, 2001, p. 84). Būnant toli, galima puoselėti idealizuotą vaizdą be tiesioginio susidūrimo su realybe. Sugrįžus šis atstumas išnyksta, ir idealus vaizdas susiduria su kasdienybe, kuri gali pasirodyti pilkesnė, sudėtingesnė ir mažiau patraukli nei svajota. Todėl tėvynė, kuri atmintyje atrodė kaip rojus, realybėje gali nuvilti ir pasirodyti ne tokia jauki ir idiliška.

II. Lietuvos migrantės įvaizdis dviejų skirtingų laikotarpių romanuose

Iš Vilniaus į pietus

Romano *Viešnia iš Šiaurės* veiksmas vyksta tarpukario Genujoje. Genuja – didelis uostamiestis Ligūrijos regione, garsus turtinga istorija, įspūdinga architektūra ir gyvybinga kultūra, tačiau svarbiausia miesto ypatybė yra didelis jūrų uostas, kuris nuo pat Viduramžių vaidino esminį vaidmenį miesto-valstybės ekonomikoje. Genujos stiprybė rėmėsi galingu laivynu, kontroliavusiu svarbius prekybos kelius Viduržemio jūroje ir už jos ribų. Miestas garsėjo bankininkais ir prekybininkais, kurie finansavo didelius prekybos žygius. Kryžiaus karų metu Genuja įsitvirtino kaip galinga jūrų respublika, turinti įtaką nuo Ispanijos iki Krymo.

XX a. tarpukario Genujos ekonomiką smarkiai paveikė pokarinis ekonominis nuosmukis ir Italijos fašistinio režimo politika, kuri kreipė ekonomines jėgas į karinę pramonę. Kaip ir visame pasaulyje, Genujoje augo nedarbas ir socialinė įtampa. Padidėjo atskirtis tarp vargstančių ir turtingųjų. Į Genujos miestą traukė geresnio ekonominio gyvenimo ieškantys bei nuo bolševikų režimo bėganti Rusijos imperijos aristokratija. Vieniems atvykėliams Genuja buvo paskutinė stotelė, o kitiems tik uostas pabėgimui į stipresnius ekonomiškai žemynus.

Pagrindinė romano veikėja Aldona Tijūnaitė iš Vilniaus į Genują su tėvu Aleksandru atvyko po motinos mirties. Tėvas bijojo, kad dukra gali būti paveldėjusi iš motinos silpnus plaučius ir tikėjosi, kad malonus pietų klimatas bus jai naudingas. Negana to, ir pats tėvas sirgo tuberkulioze (Vienuolis, 1989, p. 14). Genujos šiltas, Viduržemio jūros klimatas yra itin palankus žmonėms, kenčiantiems nuo kvėpavimo takų ligų. Švelnios žiemos ir sausos, šiltos vasaros sukuria idealias sąlygas, mažinančias kvėpavimo takų sudirginimą ir palengvinančias kvėpavimą. Be to, švarus jūros oras, prisotintas jodo ir kitų naudingų mineralų, beveik visus metus šviečianti saulė daro teigiamą poveikį veikėjų tėvo ir dukros psichinei sveikatai, kuri yra sudirgusi po žmonos ir motinos praradimo.

Romane nėra aprašomi Aleksandro Tijūnaičio gyvenimo Genujoje planai. Iš trečiojo romano leidimo 1989 metais galime suprasti, kad tėvas su penkių metų neturinčia dukra į Italiją išvyko išpardavęs turėtą dvarelį ir likusį turtą: „skubiai perleido jiems ir likusio inventoriaus dalį, kad tik greičiau baigtų“ (Vienuolis, 1989, p. 8). Tačiau gyvendamas Italijoje negalėjo pasigirti gera finansine padėtimi: „Nusamdyti Aldutei boną Tijūnaitis atidėliojo. Trūko jam ir lėšų“ (Vienuolis, 1989, 10). Jo finansinė padėtis dar labiau pablogėjo prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, kai kainos kasdien augo, o jo turimų rublių vertė vis mažėjo. Kol galiausiai viskas žlugo vokiečiams užėmus Vilnių ir nutrūkus komunikacijos keliams bei nebetekus „valstybinės rusų rentos“ (Vienuolis, 1989, p. 16).

Romano *Prijaukinti vėjai* veiksmas vyksta vienoje iš Kanarų salų – Lanzarotėje. Ispanijai priklausanti, Atlanto vandenyne, netoli Afrikos krantų, esanti sala garsėja vulkaniniu kraštovaizdžiu, unikalia gamta. Salos juodų lavos laukų peizažas, kontrastuojantis su baltomis tradicinėmis gyvenvietėmis, sukuria nepakartojamą atmosferą lyg mėnulyje. Lanzarotės unikalus reljefas susidarė visai neseniai, po Timanfajos ugnikalnio išsiveržimų, laikotarpyje nuo 1730 iki 1736 m. Išsiveržimai sunaikino didžiąją dalį miestelių ir derlingos žemės, todėl gyventojai prarado pragyvenimo šaltinius ir dauguma jų paliko Lanzarotę.

Lanzarotės istoriją ilgą laiką temdė gėlo vandens trūkumas, dėl kurio sala buvo mažiausiai iš Kanarų salų patraukli laivams, plaukiojantiems tarp Europos ir Afrikos. Ši problema apribojo salos ekonomikos plėtrą ir lėmė ilgalaikį atsiskyrimą. Vis dėlto XX a. antroje pusėje menininko Césaro Manrique'ės vizija ir pastangos iš esmės pakeitė salos likimą. Manrique, suvokdamas unikalų salos vulkaninį kraštovaizdį, sukūrė harmoniją tarp gamtos bei architektūros ir pritraukė turistus iš viso pasaulio. Dėka Manrique'ės pažinčių meno ir politikos pasaulyje saloje paspartėjo nekilnojamo turto vystymasis, kuris į salą pritraukė gyventojus iš viso pasaulio, o labiausiai iš Didžiosios Britanijos bei Vokietijos. Dabar saloje vietiniais gyventojais save laiko įvairiausių tautybių žmonės. O laikinai gyventi ir dirbti saloje europiečiams siūlo įvairios jaunimo įdarbinimo agentūros (Matulaitytė, 2019, p. 27). Į salą atvyksta užsidirbti Afrikos gyventojai.

Pagrindinė romano veikėja Alba gyvena populiariame kurortiniame mieste Puerto del Carmen. Miestas iš mažo žvejų kaimelio išaugo į kurortinį miestą po Manrique'ės idėjinės reformos. Dabar mieste daug viešbučių, restoranų, kavinių, turistams skirtų parduotuvių. Puerto del Carmen yra vienas judriausių miestų Lanzarotėje, garsėja aktyviu naktiniu gyvenimu. Vietinių arba asmenines rezidencijas turinčių žmonių čia mažai. Visas miesto dėmesys yra nukreiptas į turizmo industriją. Puerto del Carmen yra arčiausiai oro uosto esantis miestas Lanzarotėje.

Alba į Ispaniją atvyko norėdama „pabėgti nuo savo gyvenimo“ (Matulaitytė, 2019, p. 27). Jos pasirinkimas įvyko prisiminus mamos žodžius: „kaip mama man sakydavo, kad jei noriu įsimylėti – turiu lėkti į Italiją. Jei noriu vienos nakties nuotykių – į Prancūziją, o jei noriu būti laiminga, turiu keliauti į Ispaniją.“ (Matulaitytė, 2019, p.26). Tačiau impulsas keisti gyvenimą įvyko kalėdiniame darbo vakarėlyje galvojant atsitiktinį skaičių ir verčiant Elizabeth Gilbert knygos puslapius, lyg orakulo klausiant, kas darbuotojų laukia ateinančiais metais. Albos pasirinktame puslapyje buvo kalbama apie laimę, kuri ateina dėl jos kovojant. Bendradarbiai pradėjo kalbėti apie lemtingą bilietą ir ji sugalvojo, kad nusipirkus lėktuvo bilietą jis atneš jai laimę. (Matulaitytė, 2019, p. 10–11). Be to, ji norėjo pokyčių savo gyvenime, buvo vieniša, jos netenkino darbas redakcijoje (Matulaitytė, 2019, p. 9). Kaip aiškina pati Alba: „Tiesiog norėjau pabėgti nuo visko ir visų.“ (Matulaitytė, 2019, p. 33).

Albai buvo svarbi ir šilto klimato kryptis, nes: „Ten, kur šilta. Po palme visada geriau.” (Matulaitytė, 2019, p. 33). Ji Lanzarotę vadina rojumi (Matulaitytė, 2019, p. 10, 33).

Tiek Genuja, tiek Puerto del Carmen yra jūriniai miestai. Genuja yra vienas didžiausių ir galingiausių prekybinių uostų, kuriame trumpam sustoja brangius krovinius į miestą plukdantys laivai, o Puerto del Carmen yra miestas prie vandens į kurį trumpam pailsėti atvyksta turistai. Abiejų miestų kultūrinė ir ekonominė raida yra neatsiejama nuo strateginės vietos prie jūros, tačiau Genuja turi galias tradicijas, turtingą kultūrinį gyvenimą, išpūdingą architektūrą, o Puerto del Carmen yra jaunas turistų miestas apsuptas nuostabios gamtos ir pritaikytas turistų poreikiams.

Lyginant šiuos du kūrinius svarbu atsižvelgti į skirtingas romanų veiksmo epochas. Turizmo prioritetai buvę prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir po beveik 100 m. labai pasikeitė. Prieš karą turizmas buvo prieinamas tik elitui. Kelionės neturėdavo numatytos pabaigos datos, dažnai nebūdavo planuojama iki smulkiausių detalių. Keliavimas į svečias šalis buvo orientuotas į kultūrą ir pažinimą. Dažna kelionių priežastimi į pietus būdavo noras pagerinti sveikatą. Per paskutinius 100 m. smarkiai padidėjo keliautojų skaičius, kelionės tapo trumpesnės bei dažnesnės. Turizme didesnis dėmesys skiriamas poilsiui ir pramogoms, tačiau ir toliau išlieka populiarus kultūrinis turizmas, nedingo keliautojų noras pažinti naujas vietas ir kultūras. Turizmo industriją išsiplėtė ir dėl pagerėjusios komunikacijos.

Romanų *Viešnia iš Šiaurės* ir *Prijaukinti vėjai* veiksmo erdvių – tarpukario Genujos ir šiuolaikinės Lanzarotės – imagologinė analizė atskleidžia, kaip skirtingų laikotarpių miestų įvaizdžiai formuoja personažų suvokimą ir veiksmus. Genujos visuomenei pažįstami prieglobsčio ieškantys Rusijos aristokratai suformuoja Aldonos, kaip kilmingos, likimo nuskriaustos aristokratės, įvaizdį bei sudaro sąlygas privilegijuotai padėčiai. Tuo tarpu Lanzarotė, modernus kurortinis miestas, orientuotas į turizmą, formuoja Albos, šiuolaikinės moters, siekiančios ištrūkti iš rutinos, gyvenant standartinį gyvenimą Lietuvoje, įvaizdį. Šių miestų aprašymai ne tik sukuria foną veiksmui, bet ir atskleidžia, kaip keitėsi kelionių ir turizmo samprata – nuo tradicinio, kultūrinio turizmo iki keliavimo iš poreikio: bėgant nuo persekiojimo arba nuo rutinos.

Tapatybės paieškos stereotipų akivaizdoje: lietuvių moters įvaizdžio formavimas

Romano *Viešnia iš šiaurės* veiksmas prasideda prieglaudoje sinjorai Rozalijai Manganelli baigiant pasirašinėti Aldonos įsivaikinimo dokumentus. Našlaitė iš Lietuvos akimirksniu tampa labai turtingos, daug prekybinių laivų turinčios ponios įdukra. Sinjoros Rozalijos sprendimas įvaikinti Aldoną, mergaitę iš Lietuvos, yra grindžiamas imagologiniais lūkesčiais. Tikėtina, kad Aldona atitinka sinjoros įsivaizduojamą prarastos dukters įvaizdį – italės ir rusų aristokrato palikuonę. Šiame

kontekste Lietuva tampa egzotiška ir paslaptinga „šiaurės“ šalimi, o rusų aristokratas – romantizuota figūra, atspindinčia to meto visuomenės polinkį kurti mitus apie Rytų Europos kilminguosius.

Nepaisant namuose esančios jaunos merginos, sinjora Rozalija negali būti laiminga. Pasirodo, Rozalija turėjo nesantuokinę dukrą, kuri turi būti Aldonos amžiaus. Ji prieš karą Nicoje susipažino su rusų *conte* (Vienuolis, 1933, p. 125), kuris kažkur dingo. Gimus dukrai ji ją atidavė į prieglaudą, tačiau prasidėjus karui prieglaudose gyvenę vaikai buvo išsiųsti dirbti ir sinjoros Rozalijos dukros pėdsakas pasimetė. Taip romane *Viešnia iš Šiaurės* be lietuviškos Aldonos atsiranda dar viena šiaurietiško kraujo turinti veikėja Margarita. Romane pradedamas konstruoti Aldonos ir Margaritos tapatybės naratyvas, kuriame ryškiai atsispindi imagologiniai stereotipai ir lūkesčiai. Margarita, užaugusi Genujos prieglaudoje ir nežinanti savo tikrųjų šaknų, apibūdina save per neitališkos išvaizdos prizmę, pabrėždama „aristokratiškus“ bruožus, kurie, jos manymu, skiria ją nuo vietinės visuomenės: „Aš ne italė, Nerina, ir ne ligurietė: matai, mano ir akys mėlynos ir plaukai nejuodi – tik tamsios spalvos; ir veidas pailgas, kaip aristokratės.“ (Vienuolis, 1933, p. 55).

Šis Margaritos savivaizdis, grindžiamas išorės bruožais ir stereotipiniais aristokratiškumo įsivaizdavimais, ne tik atspindi jos vidinę sumaištį ir tapatybės paieškas, bet ir lemia tolesnius romano siužeto vingius. Panašiai ir Aldona, konstruodama šiaurietės aristokratės savivaizdį, įsipainioja į sinjoros Rozalijos tikrosios dukros paieškas, užimdama prarastosios vietą. Tai išryškina Genujos visuomenėje įsivyravusį šiauriečių hetero įvaizdį, kuris remiasi istoriniu kontekstu, stereotipiniu to meto rusų aristokrato suvokimu ir stereotipine šiaurietiška išvaizda. Šie personažų savivaizdžiai ir hetero įvaizdžiai, paremti išorės atributais ir kultūriniais stereotipais, tampa ne tik jų vidinės būsenos atspindžiu, bet ir galingu siužeto varikliu, lemiančiu jų veiksmus ir santykius su kitais personažais. Jie rodo, kaip išvaizdos vertinimai gali būti naudojami manipuliacijai ir socialiniams žaidimams, o taip pat atskleidžia personažų pažeidžiamumą ir savivoka esant svetimais.

Aldonos personažo formavimas glaudžiai susijęs su imagologiniais konstruktais, kuriuos kuria tiek jos pačios pasakojimai, tiek Genujos visuomenės hetero įvaizdžiai apie žmones iš šiaurės. Aldonos tėvas mirė jai būnant penkių metų, o gyvendama prieglaudoje ji nuolat pasakodavo apie savo kilmę iš šiaurės, teigdama, kad yra kilminga. Kadangi Aldonos motina mirė Lietuvoje, jos egzistencija buvo apgaubta paslapties ir atvira įvairioms interpretacijoms. Ši neaiški kilmė ir Aldonos pasakojimai apie kilmingą šiaurietišką kilmę sukuria paslaptingą įvaizdį, kuris išskiria ją iš Genujos visuomenės. Maža to, Genujos visuomenėje sklido gandai apie jos kilmę ir tėvą: „Lietuvos markizas. Labai turtingas, bet paskui taip prasilošė, kad užėjus karui nebeturėjo iš ko gyventi. Atvažiavo į Genują ir pigiame viešbutyje prie Corso Umberto nusišovė“ (Vienuolis, 1933, p. 125).

Romane hetero įvaizdžio konstravimas atsiskleidžia per Aldonos atsiradimo istoriją, apipintą gandai ir stereotipais. Sinjora Rozalija, įvaikindama Aldoną, vadovaujasi imagologiniais lūkesčiais, kurie kyla iš stereotipiškos mergaitės šiaurietiškos išvaizdos bei pasakojimų apie aristokratišką kilmę. Gandai apie jos tėvą, „Lietuvos markizą“, pralošusį turtus ir nusižudžiusį, tik sustiprina šį hetero įvaizdį, atspindėdami to meto visuomenės polinkį kurti mitus ir stereotipus apie turtus ir galią praradusius svetimšalius iš šiaurės. Sinjoros Rozalijos veiksmai rodo, kaip šie imagologiniai konstruktai, paremti gandai ir stereotipais, formuoja personažų suvokimą ir lemia jų sprendimus romane.

Romane *Prijaukinti vėjai* ryškiai atsiskleidžia imagologiniai stereotipai, susiję su žmonėmis iš buvusios Sovietų Sąjungos, ypač moterimis. Vos atvykusi, Alba susiduria su neigiamu vertinimu, kai viešbučio darbuotoja iš Belgijos atsisako gyventi su ja viename kambaryje, remdamasi stereotipais: „mat rytų europiečiai yra vagys ir galvažudžiai, o jų moterys lengvo elgesio: bastosi po pasaulį vien tam, kad susimedžiotų importinį vyrą“ (Matulaitytė, 2019, p. 30). Toks Albos santykis su belge parodo sudėtingą hetero įvaizdžių veikimą tarpasmeniniuose santykiuose. Belgės atsisakymas gyventi su Alba viename kambaryje, remiantis stereotipais apie „Rytų europiečių“ vagis vyrus ir lengvo elgesio moteris, parodo, kaip hetero įvaizdis veikia išankstinis nusistatymas. Šis nusistatymas, susiformavęs iš negatyvių įvaizdžių apie buvusios Sovietų Sąjungos moteris, lemia diskriminaciją ir atskirtį vien dėl gimtosios vietos arba hetero įvaizdžio paveiktos gimtosios vietos. Tuo tarpu, Alba turi susidariusi neigiamą įvaizdį apie belges moteris per gyvenimiškas patirtis. Ji studijuodama pagal „Erasmus“ programą gyveno viena bute su „furija“ (Matulaitytė, 2019, p. 31) iš Belgijos, kuri, buvo laisvo elgesio mergina, vedžiodavosi į namus po du vyrus vienu metu, buvo neištikima savo vaikinui ir Albai tekdavo po jos nuotykių dezinfekuoti butą su chemikalais kurie griauždavo akis (Matulaitytė, 2019, p. 31). Belgės iš Lanzarotės elgesys ne tik atspindi jos asmenines nuostatas, bet ir rodo, kaip visuomenėje paplitę hetero įvaizdžiai gali veikia individualius sprendimus ir elgesį, kuriam nėra jokio konkretaus pagrindo. Hetero įvaizdis šiuo atveju veikia kaip barjeras tarp individų, trukdydamas užmegzti normalius žmogiškus santykius ir pamatyti žmogų už stereotipo ribų. O Albos apgyvendinimas su Rena iš Vengrijos, apibūdinamas kaip „sąmokslas“, kai „dvi merginos iš buvusio Rytų bloko, kažkiek kalbančios rusiškai, sugrūstos į vieną studiją“ (Matulaitytė, 2019, p. 30), pabrėžia, kaip stereotipai niveliuoja individualumą ir sukuria apibendrintą „Rytų europietės“ hetero įvaizdį, kuris yra paremtas neigiamomis asociacijomis.

Albos patirtis atskleidžia, kaip imagologiniai stereotipai, susiję su Rytų Europa, vis dar veikia šiuolaikinėje visuomenėje. Visame romane Albą persekioja stereotipinis mąstymas, siejantis lietuvius su rusais. Jai nuolat tenka aiškinti, kad Vilnius nėra Rusija ir kad ji yra ne iš Rusijos, o iš Lietuvos (Matulaitytė, 2019, p. 46, 53). Šis lietuvių moterų siejimas su Rusija neturi tiesioginio Rusijos galios prieš Lietuvą atspalvio, tačiau jame galima įžvelgti tam tikrų postkolonijinių bruožų. Lietuvos ir

Rusijos istorija yra glaudžiai susijusi, ypač sovietinės okupacijos laikotarpiu. Sovietmečiu rusų kultūra, įskaitant ir moterų įvaizdį, buvo primesta Lietuvai, todėl tam tikri stereotipai įsitvirtino Vakarų žmonių sąmonėje kaip visų buvusių Sovietų Sąjungos šalių apibendrinimai. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva yra palyginti nedidelė valstybė, nenuostabu, jog viešbučių darbuotojai ne visada gerai išmano jos geografinę padėtį. Tuo tarpu, Rusija, būdama gerokai didesnė ir labiau žinoma, yra lengviau atpažįstama daugeliui žmonių.

Šiame romane lietuvių moterų įvaizdis, konstruojamas per stereotipinius rusų moterų bruožus, parodo imagologinių stereotipų veikimą. Stereotipinis lietuvių moterų tapatinimas su rusėmis romane yra labiau siejamas su moteriškomis savybėmis, kuriomis garsėja rusės. Kalbėdami su Alba skirtingi vyrai jai sako: „Tu juk žinai, esi protinga mergaitė, o jūs ten, Rusijoje, girdėjau, esat geros lovoje” (Matulaitytė, 2019, p. 53) arba „Girdėjau, jūs karštos ten, savo šaly [Rusijoje]” (Matulaitytė, 2019, p. 46). Šie svetimtaučių vyrų pasakymai atskleidžia, kaip lietuvių moterys yra suvokiamos per stereotipinę rusų moterų prizmę, kuri konstruojama kaip itin aistringa, seksualiai aktyvi ir atvira intymiems santykiams. Romano kontekste rusės dažnai įsivaizduojamos kaip rūpestingos ir atsidavusios, siekiančios patenkinti partnerio poreikius tiek lovoje, tiek kasdieniame gyvenime. Jos taip pat stereotipiškai vaizduojamos kaip itin moteriškos, vertinančios tradicinius lyčių vaidmenis ir ieškančios stipraus, dominuojančio vyro. Šie stereotipai, primesti lietuvių moterims, atskleidžia, kaip imagologiniai konstruktai veikia tarpasmeninius santykius ir formuoja suvokimą apie kitas tautas. Šis požiūris, nors ir neturi tiesioginio Rusijos galios prieš Lietuvą atspalvio, atspindi postkolonijinį mąstymą, kuriame Rytų Europos moterys yra suvokiamos per primestus stereotipus.

Albai ypač svarbu kalbėti apie užsieniečių stereotipus apie jos šalį, nes tai tiesiogiai veikia jos savivaizdį. Jos savivaizdis yra nuolat puolamas, kai ji yra tapatinama su stereotipiniu rusės įvaizdžiu. Šis tapatinimas ne tik ignoruoja jos individualumą, bet ir neigia jos tautinę tapatybę, kuri yra glaudžiai susijusi su jos savigarpa ir orumu. Jos hetero įvaizdis taip pat yra iškreiptas dėl šių stereotipų. Užsieniečiai, matydami Albą per rusės prizmę, formuoja klaidingą nuomonę apie lietuvių moteris ir Lietuvą apskritai. Albos pastangos atskirti Lietuvą nuo Rusijos yra bandymas atkurti teisingą hetero įvaizdį ir paneigti stereotipus, kurie kenkia tiek jos savivaizdžiui, tiek jos tautos įvaizdžiui. Ji siekia, kad užsieniečiai pamatytų lietuvius ne kaip rusų stereotipų atspindžius, bet kaip atskirą, savitą tautą su savo istorija ir kultūra.

Lyginant šiuos du romanus išaiškėja, kaip skirtingais laikotarpiais ir skirtinguose kultūriniuose kontekstuose formuojami lietuvių moterų savivaizdžiai, remiantis stereotipais ir lūkesčiais, kuriuos joms primeta aplinkiniai. XX a. parašytame romane Aldonos ir Margaritos personažai konstruojami per Genujos visuomenės romantizuotus stereotipinius Rytų Europos aristokratų įvaizdžius, kuriuose egzotiška „šiaurės” kilmė ir neaiški praeitis lemia jų išskirtinumą Genujos visuomenėje. Tuo tarpu,

XXI a. romane lietuvių moterų įvaizdis formuojamas per stereotipinius rusų moterų bruožus, atspindinčius postkolonijinį mąstymą ir istorinės atminties įtaką šiuolaikinėje visuomenėje. Albos patirtis Lanzasotėje bendraujant su belge bei kitais vyrais viešbučio darbuotojais parodo, kaip stereotipai, susiję su Rytų Europa, vis dar veikia tarpasmeninius santykius, o jos nuolatinės pastangos atskirti savo tapatybę nuo rusiškos pabrėžia siekį išsivaduoti iš primestų stereotipų. Abiejuose romanuose personažai susiduria su imagologiniais konstruktais, paremtais gandais ir stereotipais, kurie formuoja ir lemia jų veiksmus. Skirtinguose laikotarpiuose šie stereotipai kinta: romane *Viešnia iš Šiaurės* lietuvė vaizduojama per romantizuotus aristokratų įvaizdžius, o romane *Prijaukinti vėjai* – per stereotipinius rusų moterų bruožus. Šiuose romanuose ryškiai atsiskleidžia hetero įvaizdžių veikimas, kai lietuvės, priklausomai nuo laikmečio ir kultūrinio konteksto, apibūdinamos per tam tikrus stereotipinius bruožus. Nors hetero įvaizdžiai skirtingais laikotarpiais skiriasi, abiejų romanų pagrindinės veikėjos trokšta būti siejamos su ne rusiška etnine grupe, o su lietuviška, būti atpažintos ir pripažintos, savo valstybės tautybes turinčiomis.

Vardai kaip imagologiniai konstruktai

Aldonai atvykus gyventi į sinjoros Rozalijos namus, jos ištikimas tarnas Martinis, žavėdamasis jam niekada negirdėtu, Italijoje nenaudojamu mergaitės vardu, naują sode pražydusių rožių veislę pavadino Aldonos vardu. Rozalijos vardas kilęs iš lotyniško žodžio „rosa“, reiškiančio „rožė“, todėl rožių pavadinimas Aldonos vardu sukuria subtilų ryšį tarp Aldonos ir Rozalijos, ne per kraujo giminystę, o per vardus. Martinis pavadindamas rožę „Aldona“, palinki: „Dabar ji bus mūsų rožių karalienė. Duok, Dieve, panelei sveikatos... Kad būtų ir pati laiminga ir savo naujajai matutei laimės teiktų“ (Vienuolis, 1933, p. 18). Toks teigiamas Martinio palaiminimas, Aldonos vardo suteikimas sodo rožei, yra simbolinis priėmimas į šeimą, tarsi neoficialus įdukros statusas, sustiprinantis sinjoros Rozalijos norą turėti dukrą ir padedantis Aldonai pritapti naujoje aplinkoje.

Imagologiniu požiūriu, sinjoros Rozalijos sprendimas suteikti dvigubą pavardę Aldonai Tijūnaitis-Manganelli (Vienuolis, 1933, p. 46) atskleidžia sudėtingą svetimšalės integracijos į svetimą kultūrą procesą, kuris deklaruoja ne tik Aldonos priklausomybę naujai šeimai, bet ir jos atskirtį nuo biologinių šeimos narių. Dviguba pavardė taip pat atspindi Aldonos priklausymą dvejoms skirtingoms kultūroms: lietuviškai ir itališkai. Dviguba pavardė nuolat primena Aldonai ir aplinkiniams apie jos dvilypumą, kuris verčia Aldoną būti liminalioje erdvėje. Ji, gaudama dvigubą pavardę, tarsi patenka į „kabėjimo“ būseną, kurioje ji tapatinasi su lietuvių ir italų kultūromis, kartu atsiskirdama nuo abiejų. Dviguba pavardė nuolat primena jai ir aplinkiniams apie jos dvilypumą, apie tai, kad ji nėra nei visiškai lietuvė, nei visiškai italė.

Aldonos sužadėtinio planas po vestuvių Aldonai atsisakyti lietuviškos pavardės (Vienuolis, 1933, p. 126) iliustruoja dar vieną svetimšalės integracijos į svetimą kultūrą proceso etapą. Sužadėtinio planai atspindi Genujos visuomenės požiūrį į svetimšalę. Nors visuomenė Aldoną priėmė, jos sužadėtinio noras atsisakyti lietuviškos pavardės rodo, kad ji vis dar yra laikoma nevisiškai priklausančia Genujos visuomenei. Aldonos dviguba pavardė tampa ne tik asmens tapatybės, bet ir jos socialinio statuso bei priklausymo simboliu. Tai atskleidžia, kaip imagologiniai konstruktai, paremti kultūriniais skirtumais ir priklausymo jausmu, veikia tarpasmeninius santykius ir formuoja svetimšalio vietą visuomenėje. Lietuviškos pavardės atsisakymo po vestuvių planas pabrėžia, kad integracija nėra vienpusis procesas, o reikalauja abiejų pusių pastangų. Genujos visuomenė, nors ir priėmusi Aldoną, vis dar turi išankstinių nuostatų (Vienuolis, 1933, p. 124–125), kurios lengviau pasikeistų Aldonai visiškai atsisakant svetimšališkos pavardės.

Romane *Prijaukinti vėjai* Uršulės transformacija į Albą yra reikšmingas imagologinis aktas, kuriuo personažas siekia rekonstruoti savo tapatybę svetimoje kultūrinėje erdvėje. Vardo keitimas simbolizuoja naują gyvenimo etapą, kuriame Uršulė siekia atsiriboti nuo praeityje neigiamai asocijuoto vardo (Urše, Ožka) ir susikurti tokį įvaizdį, kuris jai būtų priimtinas ir padėtų pritapti Ispanijoje. Uršulės vardas, lydimas nemalonių asociacijų ir pravardžiavimo, tapo kliūtimi, o vietinių ispanų sunkumai jį ištarti tik sustiprino Uršulės norą atsiriboti nuo savo ankstesnės tapatybės (Matulaitytė, 2019, p. 39).

Alba naują gyvenimo pradžią svetur suvokia kaip esminį tapatybės kūrimo etapą: „čia pradedau savo tapatybę ir pasikeičiau vardą“ (Matulaitytė, 2019, p. 39). Pasirinkdama vardą Alba, ji siekia susikurti naują įvaizdį, tikisi, kad naujas vardas sukels teigiamas emocijas kitiems žmonėms, kadangi išgirdę vardą Alba „alpdavo visi tie užsieniečiai ir net lietuviai vyrai“ (Matulaitytė, 2019, p. 40). Uršulės virtimas Alba yra imagologinis aktas, kuriuo romano veikėja siekia pakeisti savo įvaizdį, o Albos vardo pasirinkimas atspindi jos norą susikurti tokią tapatybę, kuri būtų panaši ne į Uršulės turimą, bet siekiamą. Uršulės mintyse Albos vardas asocijuojasi su ispanų-romų tautybės dainininke Alba Molina bei JAV gimusia meksikietiško kraujo turinčia aktore Jessica Alba. Uršulė pasirenka šį vardą, nes jai žinomos Albos įkūnija hibridinę tapatybę, priklausančią kelioms kultūroms bei yra malonios akiai išvaizdos. Ji siekia susikurti tapatybę, kuri būtų ne tik ispaniška, bet ir atvira kitoms kultūroms. Uršulė, atsisakydama gimtojo vardo ir pasirinkdama Albą, tarsi laikinai pradangina savo ankstesnę tapatybę ir pradeda kurti naują, remdamasi svetimais kultūriniais modeliais ir asmeniniais įsivaizdavimais.

Uršulė jaučiasi galinti Lanzarotėje gyventi lyg be atminties ir be įsipareigojimo prieš save ir prieš kitus. Vienas iš atvykimo į salą tikslų yra laikinai „pasimatuoti“ buvimą Alba. Lanzarotė ji suvokia kaip žaidimų aikštelę, kurioje ji gali žaisti su savo susikurta asmenybe. Neoficialus vardo keitimas

yra vienas iš šio žaidimo būdų, kuris nurodo kokios asmenybės Uršulė norėtų. Šis žaidimas su tapatybėmis yra susijęs su noru pabėgti nuo savo praeities, susikurti naują gyvenimą ir atrasti save naujoje aplinkoje.

Nepriklausymas vienai kultūrai atsispindi ir Mišelio varde, kuris yra prancūziškas, nors vyras gimė ir visą gyvenimą praleido Lanzarotėje. Šis faktas atskleidžia Mišelio daugiakultūrę kilmę – jis yra prancūzės ir ispano sūnus (Matulaitytė, 2019, p. 74). Mišelio vardas, atspindėdamas jo šeimos istoriją, simbolizuoja kultūrų susipynimą ir asmens tapatybės daugiakultūriškumą bei gyvenančių Lanzaroteje šeimų mišrumą. Be to, Mišelio vardas stereotipiškai yra siejamas su gražiu, lemtingu vyru. Prancūzai vyrai stereotipiškai laikomi aistringais meilužiais, kas dar labiau paryškina Mišelio patrauklumą.

Romanuose *Prijaukinti vėjai* ir *Viešnia iš Šiaurės* atsiskleidžia, kaip vardai tampa imagologiniais konstruktais, simbolizuojančiais personažų kultūrinę tapatybę ir santykius su svetima aplinka. Abiejuose romanuose pastebima tendencija vardinti personažus neįprastais, svetimos kultūros kontekste keistai skambančiais vardais, kurie atspindi tam tikrus bruožus ar simbolines reikšmes. Vienuolio romane ištikimai sauganti sinjoros Rozalijos paslaptį tarnaitė yra pavadinama Amnesija. Nors šis vardas ir skamba itališkai, tokio vardo italų kultūroje nėra. Lietuviškai ir itališkai šis žodis reiškia atminties praradimą. Tai gali reikšti autoriaus italų kultūros spragas, tačiau labiau tikėtina, kad toks vardo parinkimas sustiprina romano veikėjos savybę laikyti paslaptis. Matulaitytės romane irgi yra veikėja ispanė, kurios vardas ispanijoje neegzistuoja. Mišelio ilgametė sužadėtinė yra pavadinama populiarus dekoratyvinio augalo – Begonija – pavadinimu, kuris auginamas dėl ryškių žiedų ir dekoratyvinių lapų, nors ir yra labai lepus, žiedai sunyksta nuo tiesioginio sąlyčio su vandeniu, jį sunku prižiūrėti, todėl dauguma sodininkų šio augalo vengia. Matulaitytei pavadinant pagrindinės veikėjos priešininę ispaniškai skambančiu, tačiau žmogaus vardo nereiškiančiu žodžiu, yra sustiprinamas priešpriešos tarp Albos ir Begonijos jausmas bei pabrėžiamas priešininės sudaiktinimas, paverčiant ją ne asmeniu, o kliūtimi, kurią reikia įveikti.

Toks vardų pasirinkimas atskleidžia, kaip autoriai, kurdami svetimtaučių personažų įvaizdžius, pasitelkia simbolines reikšmes ir stereotipus, siekdami pabrėžti jų vaidmenis ir santykius su svetima aplinka. Neįprasti vardai tampa imagologiniais ženklais, atspindinčiais ne tik personažų savybes, bet ir autorių požiūrį į svetimą kultūrą. Jie parodo, kaip vardai gali būti naudojami kaip priemonė kurti tam tikrą personažų įvaizdį ir pabrėžti jų vaidmenis romanuose.

Abiejų romanų herojės – Aldona ir Alba – leidžiasi į naujos tapatybės kūrimo kelionę svetimoje kultūrinėje erdvėje, tačiau jų motyvacijos ir patirtys skiriasi, atspindėdamos skirtingus istorinius kontekstus. Aldonos, XX a. pradžios našlaitės, kelias į naują tapatybę Genujoje yra nulemtas

neaiškios kilmės ir visuomenės lūkesčių. Jos dviguba pavardė Tijūnaitis-Manganelli tampa ženklu, žyminčiu priklausymą dvejoms kultūroms, tačiau tuo pat metu pabrėžiančiu jos „kitoniškumą“. Aldonos sužadėtinio noras atsisakyti lietuviškos pavardės rodo, kad nepaisant formalaus priėmimo, ji vis dar laikoma svetima. Tuo tarpu, Alba, XXI a. pradžios emigrantė, Ispanijoje laikinai nusimeta tapatybės naštą ir metams laiko padaro pertrauką nuo savo gyvenimo. Jos vardo keitimas į Albą yra sąmoningas pasirinkimas, atspindintis norą pritapti naujoje aplinkoje ir susikurti teigiamas emocijas keliantį įvaizdį. Globalizacijos ir daugiakultūriškumo kontekste Albos kelias į naują tapatybę yra labiau individualus ir savarankiškas, tačiau taip pat susijęs su kultūriniais skirtumais ir prisitaikymo iššūkiais. Abejuose romanuose yra vaizduojama, kaip vardai ir pavardės tampa imagologiniais ženklais, simbolizuojančiais personažų tapatybės kūrimo ir integracijos į svetimą kultūrą procesus, o skirtingi istoriniai kontekstai lemia šių procesų ypatumus.

Abiejuose analizuojamuose romanuose vardai ir pavardės veikia kaip reikšmingi imagologiniai konstruktai, atskleidžiantys personažų tapatybės formavimosi bei integracijos į svetimą kultūrinę aplinką dinamiką. Aldonos dviguba pavardė Tijūnaitis-Manganelli simbolizuoja jos liminalią būklę tarp lietuvių ir italų kultūrų, nuolat primindama apie jos dvilypumą ir nevisišką priklausymą abiem kultūroms, o sužadėtinio noras atimti lietuvišką pavardę atspindi visuomenės hetero įvaizdį ir integracijos sąlygas. Matulaitytės romane Uršulės transformacija į Albą yra sąmoningas savivaizdžio rekonstrukcijos aktas, kuriuo siekiama atsiriboti nuo neigiamų asociacijų keliančio gimtojo vardo ir sukurti naują, teigiamai vertinamą įvaizdį Ispanijoje, pasitelkiant hibridinės tapatybės pavyzdžius. Neįprasti, svetimos kultūros kontekste keistai skambantys veikėjų vardai, tokie kaip Amnesija ar Begonija, tampa simboliniais ženklais, pabrėžiančiais tam tikras personažų savybes, vaidmenis ir autorių požiūrį į svetimą kultūrą. Lyginant Aldonos ir Albos patirtis, galima pastebėti, kad nors abi leidžiasi į naujos tapatybės paieškas svetimoje kultūroje, jų motyvacijos ir integracijos būdai skiriasi, atspindėdami XX a. pradžios ir XXI a. pradžios socialinius bei kultūrinius kontekstus.

Tarpkultūrinė meilė

Viešnioje iš Šiaurės pagrindiniu Aldonos meilės objektu tampa Amerikos lietuvis Vytautas Audenis. Aldonos ir Vytauto santykiai konstruojami kaip kultūrų susidūrimo ir tarpusavio supratimo erdvė, kurioje meilė ir tapatybės paieškos susipina su istorinio konteksto realijomis. Jų pažintis prasideda Kaune, kur Aldona grįžta ieškoti savo šaknų, o leitenantas Vytautas jau yra sugrįžęs į tėvynę ginti lenkų užpulto Vilniaus krašto (Vienuolis, 1933, p. 209). Šis istorinis kontekstas, kuriame dominuoja nacionalinės tapatybės ir politiniai konfliktai, formuoja jų santykių dinamiką.

Jų pažinčiai rutuliotis stimulą davė anglų kalbos mokėjimas, nes Aldona save lengviau galėjo išreikšti anglų, o ne lietuvių kalba, ir Vytautas buvo jos vertėjas (Vienuolis, 1933, p. 211). Šis kalbos barjeras

ir jo įveikimas simbolizuoja kultūrinius skirtumus ir jų įveikimą, o anglų kalba tampa tarpkultūrinės komunikacijos ir tarpusavio supratimo priemone. Vytautas, kaip vertėjas, atlieka tarpininko vaidmenį tarp Aldonos ir jos gimtosios kultūros, padėdamas jai atrasti savo šaknis.

Pamilęs lietuviškos žiemos klimato nepernešančią Aldoną, Vytautas išeina iš Lietuvos kariuomenės bei sutinka su ja vykti į Italiją (Vienuolis, 1933, p. 255). Tačiau, laukdamas sužadėtinės sveikatos pagerėjimo, jis planuoja, kad jie abu galės vykti į Ameriką, kur jis toliau tęs aviacijos mokslus, kad galėtų padėti Lietuvai gintis. Vytautas taip pat planuoja Lietuvos garbei perskristi per Atlanto vandenyną be nusileidimo, išvykstant iš Niujorko ir nusileidžiant Kaune arba Vilniuje (Vienuolis, 1933, p. 277). Tokie planai atspindi Vytauto tapatybės dvilypumą: jis yra tiek Amerikos lietuvis, tiek Lietuvos patriotas, siekiantis sujungti abi savo tapatybės dalis.

Romano išleidimo metais tokia kelionė buvo įvykdyta lietuvių Stepono Dariaus ir Stasio Girėno. Jie sėkmingai perskrido Atlantą, tačiau kelionės tikslo nepasiekė lėktuvui neaiškiomis aplinkybėmis sudužus. Šis istorinis įvykis kontekstualizuoja Vytauto planus ir suteikia jiems simbolinę reikšmę. Vytauto noras perskristi Atlantą tampa ne tik asmeniniu siekiu, bet ir tautiniu simboliu, įkūnijančiu Lietuvos ambicijas ir siekį įrodyti savo vertę pasauliui.

Romane *Viešnia iš Šiaurės* Aldonos ir Vytauto meilė susiklosto liminalioje erdvėje, kurioje abu veikėjai patiria plyšį tarp įsivaizduotos tėvynės ir socialinės tikrovės. Aldona, pagaliau atvykusi į tėvynę, supranta, kad jos idealizavimas skiriasi nuo tikrovės, bei patiria kultūrinį šoką ir tapatybės krizę. Vytautas, Amerikos lietuvis, grįžęs į tėvynę, taip pat jaučiasi atitrūkęs nuo gimtosios kultūros ir ieško vietos naujoje socialinėje aplinkoje. Abiejų veikėjų panaši gyvenimiška patirtis bei anglų kalbos mokėjimas suveda jų likimus, o jų santykiai tampa savotiška *communitas* forma, kurioje abu randa supratimą ir paramą, bei kuria savo pačių bendruomenę. Toks užuovėjos radimas vienas kitame, imagologiniu požiūriu, atspindi veikėjų poreikį įveikti kultūrinius skirtumus ir tapatybės krizę, susijusią su grįžimu į tėvynę, kuri pasirodo esanti ne tokia, kokia buvo įsivaizduojama jų nostalgikuose prisiminimuose.

Prijaukintuose vėjuose Alba įsimyli bendradarbį Mišelį. Jų santykiai konstruojami per kultūrų susidūrimo ir tarpusavio traukos prizmę, atskleidžiančią daugiakultūriškumo ir tapatybės paieškų temas. Mišelis, kaip prancūzės ir vietinio Lanzasotės salos gyventojo sūnus, įkūnija šių kultūrų susipynimą ir daugiakultūrę tapatybę. Jo tėvų meilės istorija, prasidėjusi tėvui priklausančiame restoranelyje, kuriame mama užsuko pavakarieniauti atostogaudama ir liko saloje visam gyvenimui (Matulaitytė, 2019, p. 74), tampa simboliu, žyminčiu kultūrų susidūrimą ir naujo gyvenimo pradžią svetimoje aplinkoje.

Mišelis, pasakodamas tėvų meilės istoriją, pabrėžia mamos pasirinkimo radikalumą: „į Lilį taip ir nebegrižo <...> įsivaizduok, tiesiog viską paliko, užbraukė ir pradėjo naują gyvenimą šalyje, kurios net kalbos nemokėjo!“ (Matulaitytė, 2019, p. 74). Ši citata atskleidžia ne tik mamos meilės istoriją, bet ir daugiakultūriškumo bei tapatybės paieškų temas, kurios yra svarbios tiek Mišeliui, tiek Albai. Mamos pasirinkimas palikti savo gimtąją šalį ir pradėti naują gyvenimą svetimoje aplinkoje atspindi tapatybės paieškų ir prisitaikymo prie naujos kultūros sėkmingą galimybę.

Albos meilė Mišeliui tampa ne tik emociniu, bet ir imagologiniu aktu, kuriuo ji siekia susikurti naują tapatybę svetimoje kultūrinėje erdvėje. Mišelis, kaip daugiakultūris personažas, įkūnija Albos norą integruotis į Lanzarotės visuomenę ir susikurti naują gyvenimą. Jų santykiai tampa liminalia erdve, kurioje susiduria skirtingos kultūros ir tapatybės, o meilė – priemone, padedančia įveikti kultūrinius skirtumus ir atrasti savo vietą naujoje aplinkoje. Mišelio ispaniška ir prancūziška kilmė Albai padeda jame išvelgti panašumą su savimi, nes ji, gyvendama Lanzarotėje, taip pat tampa dviejų kultūrų (ispaniškos ir lietuviškos) atstove. Mišelio tėvų sėkmingai sukurta prancūzės ir ispano santuoka yra suprantama kaip pavyzdys, rodantis, kad kultūrinės ribos gali būti peržengtos, o meilė gali tapti plyšio tarp skirtingų kultūrų užpildu.

Abiejuose romanuose meilė tampa priemone, padedančia personažams įveikti kultūrinius skirtumus ir atrasti savo vietą naujoje aplinkoje. Tačiau *Viešnioje iš Šiaurės* meilės santykiai yra labiau susiję su nacionalinėmis ambicijomis ir istorinio konteksto realijomis, o *Prijaukintuose vėjuose* – su individualiomis tapatybės paieškomis ir prisitaikymu prie daugiakultūrės aplinkos. Nors romanus skiria beveik šimtas metų, abu romanai reprezentuoja globalizacijos diskursą, konstruodami naratyvus apie tarpkultūrinius meilės santykius, kurie peržengia nacionalines ir kultūrines ribas. Šiuose romanuose globalizacija nėra tik abstraktus ekonominis ar politinis fenomenas, bet įsimesintas intymus procesas, kuriame skirtingų tautybių individai susiduria, įsimyli ir kuria bendrą gyvenimą, tokiu būdu įkūnydami globalizacijos poveikį asmeninėms sferoms. Abu autoriai konstruoja svetimšalio ir patrioto/daugiakultūrio personažo įvaizdžius, pasitelkdami kultūrinius skirtumus, kalbos barjerus ir istorines/socialines realijas. Tačiau šių įvaizdžių turinys ir reikšmė skiriasi, atspindėdami skirtingus istorinius ir kultūrinius kontekstus, kuriuose romanai buvo sukurti.

Abu romanai vaizduoja meilės santykius kaip liminalias erdves, kuriose veikėjai patiria tapatybės krizę ir bando susikurti naują tapatybę, atitinkančią jų vidinius poreikius ir išorines aplinkybes. Liminalumas, kaip pereinamasis laikotarpis tarp dviejų būsenų, yra esminis šių romanų aspektas, atspindintis veikėjų kelionę per kultūrinius ir socialinius sunkumus. Aldona ir Vytautas, atsidūrę tėvynėje, tačiau būdami ir kitų valstybių piliečiais, patiria įsivaizdavimo ir realybės neatitikimo krizę, kurią jiems padeda įveikti buvimas kartu. Jų santykiai tampa *communitas* forma, kurioje jie randa supratimą ir paramą ir kurdami savo pačių bendruomenę. Albos ir Mišelio santykiai taip pat vyksta

liminalioje erdvėje, kurioje susiduria skirtingos kultūros. Tačiau Mišelio tėvų pavyzdys, sėkmingai sukūrę tarpkultūrinę santuoką, suteikia Albai viltį, kad tikra meilė gali padėti įveikti tarpkultūrinius sunkumus ir sukurti naują, hibridinę tapatybę. Šiuose romanuose liminalumas nėra tik laikina būseną, bet ir kūrybinė erdvė, kurioje veikėjai atranda naujus savęs suvokimo būdus ir kuria tarpkultūrinę bendrystę.

Emigrantės prizmė: Lietuvos vaizdavimas romanuose

Romane *Viešnia iš Šiaurės* Aldonos tėvynės įvaizdis konstruojamas per kontrastą tarp idealizuotų prisiminimų (nostalgijos) ir realybės, atskleidžiantį svetimšalio patiriamą kultūrinį šoką ir imagologinius tėvynės reprezentacijos ypatumus. Aldona beveik neprisimena gyvenimo Lietuvoje, tačiau nuolatos žiūri į Rihi kalną, už kurio, kaip ji įsivaizduoja, yra Lietuva (Vienuolis, 1933, p. 24). Didžioji romano veiksmo erdvė yra Italija, todėl mažos mergaitės, o vėliau jaunos moters, galvoje susikuria idealizuotas tėvynės vaizdas, kuris, pagaliau atvykus į Lietuvą, subliūkšta.

Aldonai Lietuva, kurioje jos vizito metu yra žiema, atrodo niūriai: „medžiai stovėjo pliki“, „laukai buvo kaip išmirę, ir pasibaisėtinais atrodė keliai“, „diena jai pasirodė panaši į vakaro sutemas“ (Vienuolis, 1933, p. 205–206). Aldona negalėjo atsistebėti Kauno, kuris tada buvo Lietuvos sostinė, skurdumu, kad šeštadieniais nedarba parduotuvės dėl šabo (Vienuolis, 1933, p. 206–207). „Kaunas po Genujos pasirodė jai skurdus, nusūšęs miestukas kažkur netoli šaltojo šiaurės poliaus“ (Vienuolis, 1933, p. 208). Vilnius Aldonai atrodė dar blogiau: „iš viso ko matėsi gyventojų neturtas ir skurdas“ (Vienuolis, 1933, p. 218), ir ji gailėjosi atvykusi į Lietuvą (Vienuolis, 1933, 229 p.). Italei „Vilnius dvokė iš visų kampų“ (Vienuolis, 1933, p. 218), o jos viešbučio „kambarys dvokė suplėkusia citrina“ (Vienuolis, 1933, p. 228). Ji, būdama išsvajotame Vilniuje, ilgėjosi Italijos klimato, norėjo kuo greičiau sugrįžti ten, kur visus metus žaliuoja augalai, yra jūra, o apie Lietuvą atsiliepia taip: „kaip viskas čia prasta ir pilka, sulyginus su jos antra tėvyne“ (Vienuolis, 1933, p. 241). Aldonos tėvynės įvaizdis yra konstruojamas per neigiamus palyginimus, pabrėžiančius Lietuvos niūrumą, skurdumą ir nepatrauklumą, lyginant su Italija. Šis neigiamas tėvynės įvaizdis atspindi svetimšalio patiriamą kultūrinį šoką ir jo susidūrimą su realybe, kuri neatitinka jo idealizuotų lūkesčių. Analizė atskleidžia, kad Aldonos nusivylimas tėvyne romane kyla ne tiek iš konkrečios vietos neatitikimo idealizuotam prisiminimui, kiek iš ilgesio prarastam praeities laikui, kur ji nepatyrė buvimo našlaite ir svetimumo. Sugrįžusi į vaikystės erdves, ji negali atkurti to laiko ir su juo susijusio jausmo, nes nostalgija dažnai nukreipta ne į fizinę vietą, o į prarastą laiko tėkmę ir asmeninės istorijos momentus, kurių sugrąžinti neįmanoma.

Romane *Prijaukinti vėjai* Albos tėvynės įvaizdis konstruojamas per kontrastą tarp neigiamų prisiminimų ir teigiamo Ispanijos įvaizdžio, atskleidžiantį emigrantės patiriamą kultūrinį šoką ir

imagologinius tėvynės reprezentacijos ypatumus. Albos pasirinkimas emigruoti yra paremtas savanorišku sprendimu bei noru turėti daugiau laimės galimybių svečioje šalyje. Toks laisvas pasirinkimas Albos atmintyje nesukelia tėvynės nostalgiskų prisiminimų. Priešingai, padeda priimti naujos kultūros papročius, pasąmonėje juos vaizduojant geresniais, daugiau galimybių suteikiančiais.

Alba, priešingai nei Aldona, užaugo Vilniuje, tačiau ir jos pasakojimuose Lietuva yra vaizduojama negatyviai. Albos tėvynės įvaizdis yra konstruojamas per neigiamus palyginimus, pabrėžiančius Lietuvos niūrumą, skurdumą ir nepatrauklumą. Atsisveikindama su gimtine, ji pavadina ją niūria (Matulaitytė, 2019, 28 p.). Ji teigia, kad šalyje gyvename posovietiniu režimu, kuriame žmonės yra įsprausti į rėmus, turi laikytis draudimų ir gyventi nerimaujant dėl kaimynų nuomonės (Matulaitytė, 2019, 35 p.). Prisimena, kad konferencijoje sutiktas kolega iš Liuksemburgo uždirba keturis kartus daugiau nei ji tuo metu gaudavo atlyginimo Lietuvoje (Matulaitytė, 2019, p. 126).

Romane Lietuvos įvaizdis konstruojamas ir per kontrastą su Ispanijos progresyvumu, tolerancija bei pozityvumu. Alba neigiamai atsiliepia apie Lietuvoje vyraujančią požiūrį į senokus: „čia nurašo lyg pasenusias prekes, lyg tuos aplūžusius žaislus, kuriais žaisdavau vaikystėje“ (Matulaitytė, 2019, p. 18). Kalbėdama apie teigiamai kolektyvo sutiktą homoseksualą, sako: „negalėjau patikėti, kad Ispanija nėra apsikrėtusi homofobijos virusu <...> vyliausi, kad vieną dieną tas pats įvyks ir Lietuvoje“ (Matulaitytė, 2019, p. 58). Ji daug kalba apie šypseną. Lietuvišką nemokėjamą šypsotis Alba laiko savo nesėkmės darbe gaunant mažai arbatpinigių priežastimi. Ji prisimena stebėtą lietuvių berniukų su mama pokalbį, kuriame berniukai prašė jų nefotografuoti, nes jie nefotogeniški, tuo tarpu: „užsienyje tokie žmonės vaikšto podiumais ir filmuojasi reklamose“ (Matulaitytė, 2019, p. 35).

Alba prisipažįsta, kad „po tokio postsovietinio ritmo įsijausti į kanarietiškąjį nebuvo lengva“ (Matulaitytė, 2019, p. 36). Ji svarsto, kad „sau negražios moterys turėtų vykti į Ispaniją vien tam, kad kasdien išgirstų, jog yra gražios, ir taip pasikeltų savivertę“ (Matulaitytė, 2019, p. 45). Alba supažindina su ispanišku žodžiu *guapa*, kurį Ispanijoje per dieną girdi bent dvidešimt kartų. Jo reikšmė yra „gražuolė“, tačiau vietiniai jį taip dažnai naudoja, kad jį galima laikyti nekaltu komplimentu arba pasisveikinimu (Matulaitytė, 2019, p. 45). Albos pamąstymai atskleidžia, kaip imagologiniu požiūriu yra konstruojamas tėvynės įvaizdis kaip „atgyvenusios“ ir „neišsivysčiusios“ erdvės reprezentacija, kuri yra kontrastuojama su „modernia“ ir „progresyvia“ Ispanija.

Romanų pagrindinių veikėjų istorijos skirtingos. Aldona keliauja į tėvynę, o Alba – iš jos. Aldonos patirtis atskleidžia, kaip susiduria idealizuotas tėvynės įvaizdis, sukurtas per atstumą, ir realybę. Būdama Italijoje, Aldona Lietuvos vaizdą piešė per romantišką prizmę, žvelgdama į Rihi kalną kaip kliūtį, kurią reikia įveikti norint sugrįžti namo. Tačiau atvykusi į Lietuvą, ji susiduria su niūria žiema, skurdu ir nešvara, kurie visiškai neatitinka jos lūkesčių. Šis kontrastas tarp idealizuoto ir realaus

įvaizdžio yra esminis imagologijos aspektas, parodantis, kaip kultūriniai stereotipai ir asmeninės patirtys formuoja mūsų suvokimą apie kitas šalis. Aldonos nusivylimas Lietuva atspindi migracijos patirtį, kai tėvynės idealizavimas susiduria su realybe, kuri dažnai sukelia kultūrinį šoką ir tapatybės krizę. Jos teigiamas atsiliepimas tik apie Vytautą Audenį pabrėžia, kad asmeniniai santykiai gali būti vienintelis teigiamas ryšys su tėvyne, kai bendras įvaizdis yra neigiamas.

Albos priešinga patirtis parodo kaip tėvynės įvaizdis formuojamas per lyginimą su kitomis kultūromis ir kaip migracija gali pakeisti šį įvaizdį. Užaugusi Lietuvoje, Alba mato gimtinę per negatyvią prizmę, pabrėždama posovietinį mentalitetą, socialinę atskirtį ir ekonominį atsilikimą. Jos atsiminimai apie Lietuvą yra pilni niūrumo ir nepasitenkinimo, o Ispanija jai tampa progresyvumo ir tolerancijos simboliu. Albos Lietuvos ir Ispanijos lyginimas atskleidžia, kaip kultūriniai stereotipai ir asmeninės patirtys formuoja jos suvokimą apie šias šalis. Jos teigiami atsiliepimai apie Ispaniją kontrastuoja su neigiamu požiūriu į Lietuvą. Albos patirtis parodo, kaip migracija gali skatinti žmogų permąstyti tėvynės įvaizdį ir atrasti naujas vertybes kitoje kultūroje. Be to, išryškina, kad kultūriniai skirtumai gali paveikti žmogaus savijautą ir tapatybės suvokimą.

Klimato stereotipai ir kultūriniai kontrastai

Romane *Viešnia iš Šiaurės* klimato kontrastas tarp Italijos ir Lietuvos tampa svarbiu imagologiniu elementu, atskleidžiančiu Aldonos kultūrinį disonansą ir stereotipinį šiaurės ir pietų regionų vaizdavimą. Aldona, kalbėdama apie Italiją, akcentuoja palankų oro klimatą: „čia gražu, šilta, malonu, bet nesava... Per visą laiką viskas man čia buvo svetima” (Vienuolis, 1933, p. 270). Galime suprasti, kad nors Aldona vertina Italijos klimatą, ji vis tiek jaučiasi svetima šiame krašte.

Apie klimato kontrastą Aldoną įspėja surastas kelionės į Lietuvą palydovas: „visi trys vaikščiojo gražiais sodo takeliais tarp gėlių, palydovas pasakojo apie Lietuvos žiemą, jos šalčius, smagumus rogutėmis važinėti <...> akys klaidžiojo tai po mėlynuojančius jūros plotus, tai po alyvų sodus” (Vienuolis, 1933, p. 202), tačiau Aldona nereaguoja į palydovo pasakojimą, nes ji, užaugusi šiltame krašte, nors ir buvusi už Italijos ribų (yra keliavusi po Afriką), nesuvokia, koks šaltas gali būti jos gimtasis kraštas. Jos negalėjimas to suvokti tik dar labiau sustiprina kultūrinius skirtumus bei išryškina aspektą, kurio negali suvokti niekada nepatyręs savu kailiu. O faktas, kad Aldonai sugrįžus į namus Genujos laikraščiai apie jos sugrįžimą rašo minėdami klimatą: „kokie Lietuvoj šalčiai, kad net tavo sveikatai pakenkė” (Vienuolis, 1933, p. 269), patvirtina, kad klimato skirtumai tarp pietų ir šiaurės yra žinomi, tačiau nesuvokiami.

Aldonos viešnagės Lietuvoje pagrindinis palydovas ir veiksmų lemėjas yra šaltas oras. Jai nuolat buvo šalta, todėl ji nenorėjo lankyti žymių Kauno ir Vilniaus vietų. Lankydama tėvų dvarelį už Vilniaus, ji labai sušalo, todėl taip ilgai lauktos kelionės tikslai liko neįgyvendinti. Gavusi reikiamus

leidimus vykti į lenkams priklausančią Vilnių, Aldona atidėjo kelionę, nes persišaldė šaltame ore. Porą savaičių praleido sirgdama viešbučio kambaryje ir, praradusi viltį pasveikti, grįžo ligota į Genują (Vienuolis, 1933, p. 204–266). Pirminė jaunos Aldonos su tėvu išvykimo į Italiją priežastis taip pat buvo palankesnės oro sąlygos kvėpavimo takų ligomis sergantiems žmonėms.

Aldona į Italiją sugrįžo pavasarį. Romane aprašomas kardinalus klimato pasikeitimas: „Atneša jas iš Rivjerą lengvas pietų vėjalis, pučias iš Sicilijos salų, nuo karštų Afrikos krantų. Nei šiaurės žiema, nei gausus kalnuose sniegas negali sutrukdyti, nei toliau pastūmėti” bei minima, kad Pietų pavasario metu „per dvi tris dienas pradeda sprogti medžiai” (Vienuolis, 1933, p. 71). Aldonos grįžimas į Italiją, kur pavasaris atneša greitą gamtos atgimimą, kontrastuoja su jos patirtimi Lietuvoje, kurioje žiema buvo niūri ir slegianti. Klimato skirtumas tampa metafora kultūriniam skirtumui, parodančiam, kaip skirtingi regionai formuoja skirtingus gyvenimo būdus ir vertybes. Pietų pavasaris, apibūdinamas kaip greitas ir gausus, atspindi imagologinį pietų regionų įvaizdį kaip gyvybingų ir energingų, o šiaurės žiema – kaip sustingusį ir slegiantį.

Beveik šimtu metų vėliau parašytame romane *Prijaukinti vėjai* pietuose užaugęs Mišelis prisipažįsta: „niekada nemačiau sniego, norėčiau jį pamatyti ir paliesti” (Matulaitytė, 2019, p. 108). Šis ispano noras iliustruoja geografinius ir klimato skirtumus tarp Lietuvos bei Ispanijos. Taip pat parodo, kaip skirtingos kultūros formuoja žmonių patirtis ir norus. Mišelio noras paliesti sniegą, kuris Aldonai ir Albai kelia neigiamas asociacijas, atspindi imagologinį požiūrį, kad tas pats objektas skirtingose kultūrose gali turėti skirtingas reikšmes ir asociacijas. Kontrastas tarp šiaurės ir pietų klimato bei kultūros pabrėžia, kaip skirtingi geografiniai ir kultūriniai kontekstai formuoja žmonių suvokimą apie pasaulį ir tėvynę.

Romane klimatas tampa neatsiejama imagologinio personažų pasaulio dalimi, ypač kai Borisas vengrei Renai nuperka prabangų „Burberry” lietpaltį (Matulaitytė, 2019, p. 105). Šis veiksmas, nors Kanarų salose beveik niekada nelyja, atspindi Renos seną svajonę, negalėjimą pabėgti nuo savo šalies klimato vaizdinio, ir sukuria ryškų kontrastą tarp jos įsivaizduojamo pasaulio bei realybės. Lietpaltis Kanaruose tampa visiškai nepraktišku drabužiu, bet simboliu, žyminčiu Renos norą pabėgti nuo neturto, atrasti ją mylintį vyrą, apdovanojantį prabangia dovana. Jos Vengrijoje susikurta prabangaus lietpalčio fantazija, nepaisant Kanarų klimato, tampa savotišku idealizuotu įvaizdžiu, kuris atspindi jos vidinius poreikius ir troškimus. Šis imagologinis elementas pabrėžia, kaip romano autorė per klimato vaizdavimą atskleidžia personažų vidinius konfliktus, tapatybės paieškas ir tėvynėje susikurtas fantazijas, kurios formuoja jų santykius su aplinka.

Albos pasirinkimas emigruoti, prašant darbo ten, kur šilta (Matulaitytė, 2019, p. 27) ir jos naujo gyvenimo pietuose įsivaizdavimas, apibūdinamas kaip „pasimatymai iki paryčių ne(i)simylint, <...>

kokteiliai, palmės, pašėlę šokiai ir nuogos bambos paplūdimy” (Matulaitytė, 2019, p. 28), parodo, kaip imagologiniai stereotipai formuoja (e)migracijos sprendimus. Tokie hedonizmo ir laisvės pilni vaizdiniai atspindi ne tik geografinį, bet ir kultūrinį pabėgimą iš Lietuvos. Albos pasirinkimas rodo, kad (e)migracija dažnai yra ne tik fizinis, bet ir psichologinis aktas, kuriuo siekiama pakeisti ne tik gyvenamąją vietą, bet ir savo tapatybę. Albos įsivaizdavimas apie gyvenimą pietuose yra kupinas populiarių mitų ir fantazijų, kurie atspindi ne tik jos asmeninius norus, bet ir platesnius kultūrinius stereotipus apie pietų kultūrą. Idealizuotas pietų įvaizdis, kontrastuojantis su Albos neigiamu požiūriu į Lietuvą, parodo, kaip migracija gali būti siejama su noru pabėgti nuo nepatenkinamos realybės ir atrasti naują, idealizuotą gyvenimo būdą, kurį ji įsivaizduoja kaip laisvesnį ir malonesnį, nes ten šilčiau.

Albos atkreipimas dėmesį į Kanarų nuolatinį kvepėjimą pavasariu, kuris jai asocijuojasi su teigiamais prisiminimais ir vaikyste (Matulaitytė, 2019, p.113), ir jos klimatinis Lietuvos prisiminimas – „tris kartus per savaitę pėdindavau į ispanų kalbos kursus vakarais, o žiemą melsdavausi Reformatų stotelėje, kad tik greičiau atvažiuotų autobusas, nes paltukas iš „Humanos“ vargiai bešildydavo” (Matulaitytė, 2019, p. 72) – atskleidžia, kaip klimatas formuoja imagologinius tėvynės ir svietimos šalies įvaizdžius. Kanarų „nuolatinis pavasaris” simbolizuoja ne tik fizinę šilumą, bet ir emocinį komfortą, laisvę, todėl natūraliai asocijuojasi su maloniais vaikystės prisiminimais. Tuo tarpu Lietuvoje patirta šalta žiema, pigus paltas, ilgas laukimas stotelėje sukuria niūrų, slegiantį įvaizdį, kuris tampa neatsiejamas nuo tėvynės prisiminimų. Šis kontrastas tarp šilto, gyvybingo Kanarų įvaizdžio ir šalto, vargingo Lietuvos įvaizdžio ne tik atspindi klimato skirtumus, bet ir parodo, kad klimatas yra naudojamas kaip simbolis, kuris atspindi kultūrinius stereotipus ir nuo geografinės vietos priklausančius žmonių įpročius. Albos patirtis parodo, kad klimatas yra svarbus migracijos veiksnys, nes jis ne tik veikia fizinę savijautą, bet ir tampa reikšmingu nostalgijos elementu, stiprinančiu arba silpninančiu emocinį ryšį su palikta tėvyne.

Klimatas neabejotinai veikia ir tradicijas, o Alba, atsidūrusi Lanzasotėje, patiria tam tikrą kultūrinį šoką, kuris imagologiniu požiūriu atskleidžia, kaip skirtingos klimato sąlygos formuoja skirtingas kultūrines praktikas. Kanaruose nėra parduodamos kalėdinės eglutės (Matulaitytė, 2019, p. 105), tačiau kiekvienuose namuose per Kūčias yra pastatyta prakartėlė ir valgoma mėsa (Matulaitytė, 2019, p. 107). Per Kūčias ispanai galvoja norą stovėdami po palme (Matulaitytė, 2019, p. 109), o per Naujus metus, laikrodžiui mušant dvylika, suvalgo dvylika vynuogių (Matulaitytė, 2019, p. 110). Romane atsiskleidžia, kaip skirtingos klimato sąlygos lemia skirtingas tradicijas ir šventimo būdus. Tai rodo, kad šiltas klimatas ir atogrąžų augmenija pakeičia tradicinius šiaurietiškus Kalėdų simbolius. Toks didelis kontrastas su lietuviškomis tradicijomis inspiruoja romano autorę ne vien pasakoti Albos gyvenimo pasakojimą, bet ir pajvairinti kelionių vadovo bruožų turinčią informaciją.

Abiejuose romanuose klimatas tampa svarbiu imagologiniu elementu, atskleidžiančiu kultūrinius skirtumus ir stereotipinį šiaurės ir pietų regionų vaizdavimą. *Viešnioje iš Šiaurės* Aldonos kultūrinį disonansą sukelia šaltas Lietuvos klimatas, kuris kontrastuoja su jai įprastu Italijos klimatu. *Prijaukintuose vėjuose* Albos emigracijos sprendimus lemia šaltas Lietuvos klimatas ir idiliškas pietų klimato įvaizdis. Romanuose klimatas ne tik atspindi geografinius skirtumus, bet ir simbolizuoja kultūrinius skirtumus, kurie formuoja žmonių patirtis ir norus. Klimatas taip pat veikia tradicijas ir šventimo būdus, o tai atskleidžia, kaip skirtingos klimato sąlygos lemia skirtingas kultūrines praktikas. Klimatas taip pat gali būti svarbiu migracijos veiksniu, nes jis ne tik veikia fizinę savijautą, bet ir stiprina arba silpnina emocinį ryšį su palikta tėvyne.

Laisvės sampratos kaita

Aldonai laisvės praradimas asocijuojasi su įvaikinimu, tapimu italės sinjoros Rozalijos šeimos nare. Ji bijo, kad gyvenimas italų šeimoje ją pavers itale: „jai regėjos, juo gražiau ir brangiau ją aptaisys, juo labiau ją suriš ir padarys itale” (Vienuolis, 1933, p. 12). Aldona baiminasi, kad materialūs turtai ją susaistys su nauja šeima bei jų valstybe ir ji praras savo tapatybę, prarasdama lietuvišką identitetą. Ryšys su tėvyne menkėja, jai natūraliai išaugant dar tėvo pirktą žalią suknelę, kurią ji su savimi pasiima į sinjoros Rozalijos namus ir garbina kaip reliką (Vienuolis, 1933, p. 5).

Aldonos laisvės troškimas glaudžiai susijęs ir su noru grįžti į tėvynę Lietuvą. Jos planuose iškyla vizija, kaip užaugusi ir išmokusi vairuoti ji parvažiuos į gimtinę, o kad neliktų skolinga, paprašys Lietuvoje gyvenančių giminių, sumokėti sinjorai Rozalijai už automobilį ir visus jai padarytus gerus darbus (Vienuolis, 1933, p. 26). Toks jaunos mergaitės planas atskleidžia ne tik Aldonos norą būti nepriklausomai, gyventi norimoje valstybėje, bet ir jos sąžiningumą, poreikį atsilyginti už gerumą. Aldona suvokia laisvę patriotiškai kaip gyvenimą savo šalyje, nors svečioje šalyje jos laisvė niekada nebūna apribojama.

Albos patirtis Lanzarotėje atskleidžia, kaip imagologiniai stereotipai ir asmeninės patirtys susipina formuodami laisvės ir tėvynės įvaizdžius XXI a. Alba teigia, kad laisvė „nebe tokia, už kurią kovojo mūsų proseneliai, tėvai ar seneliai. Dvidešimt pirmame amžiuje mes ją suvokiame kitaip, ir galbūt turime gerokai per daug” (Matulaitytė, 2019, p. 15). Ši šiuolaikinės moters perspektyva ryškiai kontrastuoja su Aldonos idealizuotu laisvės ir tėvynės ryšiu. XXI amžiuje tėvynės kontūrai tampa labiau neapibrėžti, o lojalumo jausmas nebėra vienareikšmiškai nukreiptas į gimtąjį kraštą. Laisvė Albai reiškiasi ne tiek geografinė priklausomybė, kiek galimybė rinktis, eksperimentuoti su tapatybe ir atsieti save nuo tradicinių patriotinių naratyvų. Tėvynės ilgesys transformuojasi į individualios komforto zonos paieškas, kur asmeninis pasirinkimas ir galimybė būti savimi tampa svarbesni už kolektyvinę tautinę priklausomybę.

Po skyrybų su vaikinų Alba iškeliauja į Ispaniją, kurioje ieško asmeninės laisvės: „Niekas nebuvo gerai, bet buvo laisva ir lengva. Tarsi siela ir kūnas pradėtų gyventi atskirą gyvenimą” (Matulaitytė, 2019, p. 21) bei „Sala mane apdovanojo laisve ir galimybe daryti tai, ko niekur kitur niekada neišdrįščiau” (Matulaitytė, 2019, p. 84). Toks Albos mąstymas parodo, kad laisvė yra ne tik politinė ar ekonominė, bet ir asmeninė, emocinė patirtis. Lanzarotė Albai tampa vieta, kur ji gali išsilaisvinti iš praeities traumų ir bando atrasti naują tapatybę. Tačiau su laisve į jos gyvenimą ateina ir nauji, Lietuvoje nepatirti pavojai: „Šioje saloje visi nori tik vieno” (Matulaitytė, 2019, p. 83) ir „Alba, atsibusk, juk visi mes čia laikinai“ (Matulaitytė, 2019, p. 48), kurie atskleidžia, kad laisvė turi ir neigiamą pusę, todėl Lanzarote vienu metu simbolizuoja ir laisvę, ir pavojų.

Lyginant Aldonos ir Albos laisvės sampratą, atsiskleidžia reikšmingi pokyčiai, įvykę per šimtmetį. Aldonos laisvės troškimas glaudžiai susijęs su nacionaline tapatybe ir noru grįžti į Lietuvą. Jos laisvė suvokiama kaip išsilaisvinimas iš kultūrinės asimiliacijos ir sugrįžimas prie savo šaknų. Tuo tarpu, Albos laisvės samprata yra labiau individualistinė ir egzistencinė. Jai laisvė reiškia galimybę išsilaisvinti iš praeities traumų, atrasti naują tapatybę ir patirti gyvenimą be apribojimų. Alba neasocijuoja laisvės tik su Lietuva ar kokia kita konkrečia erdve. Jai laisvė yra būseną, kurią galima pasiekti bet kur, tačiau Albai svarbi sąlyga laisvei yra geras oras, kurio Lietuvoje nėra. Ši laisvės samprata, kurioje susipina individualūs troškimai ir aplinkos veiksniai, atspindi globalizacijos ir individualizmo tendencijas, dominuojančias šiuolaikiniame pasaulyje.

Imagologiniu požiūriu, šie skirtumai atspindi kintančius Lietuvos ir lietuvių įvaizdžius. Aldonos laikais, XX a. pradžioje, Lietuva buvo suvokiama kaip prarasta tėvynė, o lietuviybė – kaip brangi vertybė, kurią reikia saugoti. Albos laikais, XXI a. pradžioje, Lietuva yra nepriklausoma ir lietuvių tapatybė yra labiau individuali bei globali. Albos patirtis Lanzarotėje rodo, kad lietuviai nebėra tik kaimyninės agresijos aukos, bet ir aktyvūs pasaulio piliečiai, kurie ieško savo vietos ir laimės.

Moteriškumo sampratos kaita

Aldona, aristokratiško kraujo mergina, įvaikinta turtingos įmotės, išsiskiria iš kitų romano veikėjų privilegijuota padėtimi. Jai nereikia rūpintis buities darbais, kuriuos nudirba tarnai, nei sinjoros Rozalijos turto reikalais, kuriais rūpinasi kiti pasamdyti darbuotojai. Aldonos kasdienybė susideda iš medicinos studijų, apie kurias romane mažai rašoma, bei svajonių apie Lietuvą: žiūrėjimo į Rihi kalną, informacijos apie Lietuvą ieškojimo laikraščiuose. Romane išskiriamos dvi Aldonos būdo savybės – religingumas, vaizduojamas per jos dažnus apsilankymus Santa Marija Doloresa bažnyčioje, bei geranoriškumas, kuris pasireiškia aukojimu vargšams, – įprastos praktikos to meto aristokratėms.

Aldona nepamiršta ir yra dėkinga jai iki įvaikinimo padėjusiems žmonėms. Romane itin ryškus epizodas, kai Aldona po 10 metų sugrįžta į kapines aplankyti tėvo kapo. Čia ji susitinka gėlių pardavėją, kuri jai, našlaitei, kadaise padovanojo „du gvazdikėlius, našlaites ir ramunėles“ (Vienuolis, 1933, p. 156). Pirkdama rožių puokštę tėvo kapui, Aldona dosniai atsilygina jai, sumokėdama 1000 lirų sumą, kuri tada buvo labai didelė.

Aldona romane nuolat siejama su gėlių figūromis. Sinjoros Rozalijos sode augančios rožės pavadintos Aldonos vardu. Jos svajonės apie vestuves su Vytautu Audeniu taip pat susijusios su gėlėmis: ji trokšta prie altoriaus žengti su rūtų vainiku iš Lietuvos, o ne oranžiniu, kaip įprasta Genujoje (Vienuolis, 1933, p. 263). Net ir gulėdama mirties patale Aldona apipinta gėlių simbolika – Vytautas pažada: „iš aukštybių pabersiu ant tavo kapo visą Lietuvos gėlyną“ (Vienuolis, 1933, 278 p.). Be to, romane nuolat pabrėžiamas Aldonos tyrumas ir nekaltumas, kuris simboliškai išreiškiamas per lietuvišką gėlę – rūtą, tradiciškai siejamą su nekaltybe. Tai iliustruoja epizodas, kuriame pirmasis jos sužadėtinis Paolo Medoni gina Aldonos garbę susitikime su jos vaikystės pažįstama Marija (Vienuolis, 1933, p. 134). Lietuvoje Aldona yra švelniai vadinama rūtele, o Vytautas, pažadėdamas ant jos kapo Genujoje pasodinti lietuviškų gėlių, konkrečiai mini rūtas (Vienuolis, 1933, p. 277), taip dar kartą išryškindamas šį simbolinį ryšį.

XXI amžiaus pradžioje parašytame romane Alba iškyla kaip aktyvi ir iniciatyvi veikėja, tačiau jos veiksmus dažnai lemia kitų žmonių patarimai, o ne savarankiškos idėjos. Ji priima draugės patarimą: „Jei nori būti laiminga, kartais turi elgtis amoraliai. Kartais turi būti savanaudė, suprantai <...> Kai būsi sena ir susiraukšlėjusi gulėsi lovoje, ar nesigailėsi, kad nebandei?“ (Matulaitytė, 2019, p. 67), močiutės žodžius: „Vaikeli, turi gauti tai, ko nori“ (Matulaitytė, 2019, p. 16), kaip pagrindą savo veiksmams. Šie patarimai skatina jauną merginą imtis iniciatyvos ir siekti savo tikslų, net jei tai prieštarauja tradicinėms normoms ar lūkesčiams. Alba ir į Lanzarotę atvyko vadovaudamasi mamos patarimu, kad norint būti laimingai, reikia vykti į Ispaniją (Matulaitytė, 2019, p. 26). Ji yra aktyvi ir aktyviai ieško savo laimės, tačiau jos veiksmų kryptį dažnai nurodo kitų žmonių išsakytos mintys.

Gilinantį į Albos personažą, atsiskleidžia disonansas tarp jos siekių ir gebėjimų. Ji siekia įkūnyti tradicinius moteriškus vaidmenis, tačiau susiduria su nuolatinėmis nesėkmėmis. Ji nesėkmingai plauna rūbus, nudažydama juos mėlynai (Matulaitytė, 2019, p. 94). Atvykusi į Mišelio tėvų namus, atsineša „tinginį“ (Matulaitytė, 2019, p. 107), patiekalą, kurio pavadinimas jau išduoda jo paprastumą ir nereikalauja jokių ypatingų kulinarinių įgūdžių. Albai nesiseka būti ir viliokle burleskos šokėja, po kelių nesėkmingų repeticijų ji yra atleidžiama iš šio darbo (Matulaitytė, 2019, p. 52). Tačiau ji domisi žolelių gydomosiomis galiomis, jų su savimi atsiveža iš Lietuvos į Lanzarotę ir sėkmingai išgydo Mišelio galvos skausmą (Matulaitytė, 2019, p. 71).

Albai labai svarbus intelektualinis tobulėjimas. Ji yra baigusi žurnalistikos mokslus. Lietuvoje lankė ispanų kalbos kursus, už kuriuos, norėdama susimokėti, oro uoste savaitgaliais dirbo indų plovėja (Matulaitytė, 2019, p. 72). Tai, kad ir Lanzasotėje ji dirba indų plovėja, rodo, jog Albai svarbiau tobulėti, pažinti pasaulį bei, kaip ji pati deklaruoja, būti laimingai, tačiau norint gyventi Lanzasotėje, reikia dirbti prastus darbus, „nes daugiau darbų čia nelabai ir yra“ (Matulaitytė, 2019, p. 67).

Aldona, XX a. aristokratė, išsiskiria tyrumu, religingumu ir privilegijuota padėtimi. Aldonai viskas sekasi be pastangų, geri dalykai nutinka būnant tinkamu metu tinkamoje vietoje. Tuo tarpu, XXI a. moteris Alba yra aktyvi ir iniciatyvi, dažnai klystanti. Ji siekia būti morališkai teisinga tradicine moterimi, tačiau susiduria su nesėkmėmis, pabrėžiančiomis jos kaip modernios moters, ieškančios savo vietos po saule, paveikslą. Abiejų personažų imagologinė analizė atskleidžia, kaip keitėsi moteriškumo samprata bėgant laikui: Aldona įkūnija tradicinį moterišką idealą, o Alba – modernų, nepriklausomą. Personažų įvaizdžiai atspindi skirtingų laikotarpių visuomenės lūkesčius ir normas. Aldona yra pasyvesnė, jos veiksmus dažniausiai nulemia išorinės aplinkybės, tuo tarpu Alba yra aktyvi ir siekia kontroliuoti savo gyvenimą, nors ir ne visada sėkmingai.

Šiame magistro darbe atlikta išsami lyginamoji analizė, kurios tikslas buvo nuodugniai išanalizuoti ir palyginti lietuvių migrantės įvaizdžio konstravimo ypatumus dviejuose lietuvių moterų gyvenimą svetur vaizduojančių lietuvių autorių romanuose – *Viešnia iš Šiaurės* ir *Prijaukinti vėjai*. Tyrimo rezultatai atskleidė ne tik esminius skirtumus, bet ir tam tikrus bendrus bruožus, kuriuos lemia laiko ir socialinio-kultūrinio konteksto pokyčiai bei individualios autorių perspektyvos. Analizuojant lietuvių migrantės įvaizdžio konstravimo ypatumus abiejuose romanuose, paaiškėjo, kad Vienuolio romane dominuoja idealizuotas tėvynės ilgesys ir kultūrinis svetimumas. Pagrindinė veikėja Aldona susiduria su sudėtingomis adaptacijos problemomis Italijoje. Jos vaizdavimas yra stereotipizuotas, atspindintis to meto literatūroje vyravusį požiūrį į svetimšalius ir moters vaidmenį visuomenėje. Tuo tarpu, Matulaitytės romane Alba, gyvenanti Lanzarotėje, yra vaizduojama kaip individuali asmenybė, patirianti tapatybės paieškas daugiakultūroje aplinkoje. Nors ryšys su Lietuva jai taip pat svarbus, didesnis dėmesys skiriamas jos bandymams integruotis naujoje kultūroje, išlaikant savo unikalumą ir prisitaikant prie vietos gyvenimo būdo.

Lyginant kultūrinių susidūrimų ir adaptacijos strategijų reprezentacijas abiejuose romanuose, išryškėja skirtingi veikėjų atsako būdai į naują aplinką. Aldonos adaptacija yra labiau pasyvi ir paremta bandymu išsaugoti savo kultūrinį identitetą, o Alba demonstruoja aktyvesnes integracijos strategijas, mokydamosi vietos kalbos, pažindama papročius ir mezgama ryšius su vietos gyventojais. Šie skirtumai atspindi ne tik individualius veikėjų charakterius, bet ir laikmečio socialines normas bei galimybes migrantams integruotis.

Įvertinus laiko ir socialinio-kultūrinio konteksto įtaką lietuvių migrantės įvaizdžio raidai, galima daryti išvadą, kad per beveik šimtą metų literatūroje įvyko reikšmingų pokyčių. Magistro darbe nagrinėtame tarpukario literatūros kūrinyje lietuvių migrantė yra vaizduojama kaip svetimė, o šiuolaikinėje literatūroje siekiama sukurti įvairiapusiškesnį ir empatiškesnį portretą, atspindintį sudėtingas tapatybės paieškas, kultūrinius mainus ir asmeninį augimą migracijos kontekste. Atliekant lyginamąją analizę, išryškėjo literatūros tendencija šiuolaikiniame kontekste vaizduoti migrantus kaip sudėtingesnes ir įvairesnes asmenybes.

Romanuose vaizduojamų tarpukario Genujos ir Lanzarotės imagologinė analizė atskleidžia skirtumus tarp šių laikotarpių miestų įvaizdžių ir jų poveikio pagrindinių veikėjų suvokimui bei motyvacijai. Genuja, kaip istorinis uostamiestis, pritraukęs prieglobsčio ieškančią rusų aristokratiją, suformuoja Aldonos, kaip kilmingos, tačiau likimo nuskriaustos moters, įvaizdį, suteikdamas jai tam tikrą socialinį statusą. O štai moderni, į turizmą orientuota Lanzarotė, kurioje Alba, šiuolaikinė moteris, ieško pabėgimo nuo rutinos ir asmeninės laimės, atspindi šiuolaikinės migracijos tendencijas.

Tapatybės paieškos stereotipų akivaizdoje abiejuose analizuojamuose romanuose atskleidžia skirtingus lietuvių moters migrantės įvaizdžio formavimosi aspektus. XX amžiaus pradžios Genujos visuomenėje Aldonos tapatybė konstruojama per romantizuotus Rytų Europos aristokratų stereotipus, kuriuose šiaurietiška kilmė ir neaiški praeitis sukuria egzotišką ir išskirtinį įvaizdį. Tuo tarpu, XXI amžiaus Lanzasotėje Albos tapatybė susiduria su šiuolaikiniais stereotipais, siejančiais lietuvių moteris su rusėmis, atspindinčiais postkolonijinį mąstymą ir neišblėsusią istorinės atminties įtaką. Abiejuose romanuose pagrindinės veikėjos patiria, kaip aplinkinių lūkesčiai ir stereotipai formuoja jų savivoką ir hetero įvaizdį. Nepaisant skirtingų laikotarpių ir vyraujančių stereotipų, tiek Aldona, tiek Alba siekia būti suvoktos ne per primestas klišes, o per individualumą ir tautinę tapatybę, pabrėždamos lietuvišką kilmę ir bandydamos paneigti iškraipytus įvaizdžius.

Vardai analizuojamuose romanuose tampa reikšmingais imagologiniais konstruktais, atskleidžiančiais personažų kultūrinę tapatybę, integracijos į svetimą aplinką procesus ir socialinį statusą. Aldonos atveju tiek naujos rožių veislės pavadinimas jos vardu, tiek dviguba pavardė Tijūnaitis-Manganelli simbolizuoja jos priėmimą į naują šeimą ir kultūrą, tačiau tuo pačiu pabrėžia jos „kitoniškumą“ ir šiaurietišką kilmę. Sužadėtinio noras atsisakyti lietuviškos pavardės po vestuvių iliustruoja visuomenės požiūrį į svetimšalę ir integracijos sudėtingumą. Tuo tarpu, Uršulės transformacija į Albą yra sąmoningas tapatybės rekonstrukcijos aktas, kuriuo siekiama atsiriboti nuo neigiamų asociacijų ir pritapti naujoje kultūrinėje erdvėje. Albos vardo pasirinkimas, siejamas su hibridinėmis tapatybėmis, taip pat rodo sumanymą laikinai žaisti su skirtingais tapatybės aspektais svetimoje kultūrinėje erdvėje. Be to, romanų veikėjų vardai, tokie kaip Amnesija ir Begonija, pasitelkiami kaip simboliniai ženklai, pabrėžiantys jų vaidmenis ir santykius su kitais personažais. Lyginant abiejų romanų herojų patirtis, matyti, kaip vardai ir pavardės tampa tapatybės kūrimo ir integracijos į svetimą kultūrą simboliais, kurių reikšmė ir interpretacija kinta priklausomai nuo istorinio ir kultūrinio konteksto.

Tiriamuose romanuose tarpkultūrinė meilė konstruojama kaip liminalumo erdvė, kurioje meilės ryšiai ir tapatybės paieškos neatsiejamai susipina su kultūriniais skirtumais ir jų įveikimu. Aldonos ir Vytauto santykiai rutuliojasi istorinio konteksto, kuriame svarbios nacionalinės tapatybės ir politiniai konfliktai, fone. Jų meilė tampa tiltu tarp skirtingų kultūrų, o bendra patirtis ir kalba padeda įveikti atotrūkį nuo įsivaizduojamos ir realios tėvynės, kuriant savotišką *communitas* formą. O štai, Albos ir Mišelio santykiai vystosi daugiakultūriškumo ir globalizacijos kontekste. Mišelio daugiakultūrinė kilmė ir tėvų sėkminga tarpkultūrinė santuoka tampa pavyzdžiu, rodančiu, kad meilė gali padėti peržengti kultūrinės ribas ir sukurti naują, hibridinę tapatybę. Nors abiejuose romanuose meilė yra variklis, padedantis veikėjams atrasti savo vietą naujoje aplinkoje ir įveikti tapatybės krizes, *Viešnioje iš Šiaurės* tarpkultūriniai santykiai labiau susiję su nacionalinėmis ambicijomis, o *Prijaukintuose vėjuose* – su individualiomis tapatybės paieškomis daugiakultūrinėje aplinkoje. Vis dėlto, abu romanai

reprezentuoja globalizacijos diskursą, vaizduodami tarpkultūrinę meilę kaip intymų procesą, kuriame peržengiamos nacionalinės ir kultūrinės ribos, o liminalumas tampa kūrybine erdve naujai tapatybei ir tarpkultūrinei bendrytei kurti.

Lietuvos vaizdavimas konstruojamas per emigrantės prizmę, tačiau skirtingais būdais atskleidžiant idealizuotos vizijos ir realybės susidūrimą. Aldonos, augusios Italijoje, tėvynės įvaizdis yra idealizuotas per atstumą ir nostalgiją, tačiau atvykus į Lietuvą subliūkšta susidūrus su niūria žiema, skurdu ir kultūriniais skirtumais. Šis kontrastas pabrėžia kultūrinį šoką ir neatitikimą tarp įsivaizdavimo ir tikrovės, būdingą grįžusiems emigrantams. Tuo tarpu, Albos, emigravusios iš Lietuvos, tėvynės įvaizdis yra negatyvus, konstruojamas per kritišką posovietinio mentaliteto, socialinės atskirties ir ekonominio atsilikimo prizmę. Ispanija jai tampa progresyvumo ir tolerancijos simboliu, pateisinančiu emigracijos pasirinkimą. Nors Aldonos ir Albos patirtys skiriasi – viena grįžta, kita išvyksta – abiejų veikėjų akimis Lietuva vaizduojama kaip neatitinkanti jų lūkesčių, o jų patirtys atspindi migracijos priežastis ir pasekmes bei kultūrinių skirtumų poveikį tapatybės suvokimui. Abu romanai parodo, kaip tėvynės įvaizdis yra subjektyvus ir priklauso nuo asmeninės patirties bei kultūrinio konteksto.

Klimato stereotipai ir kultūriniai kontrastai abiejuose romanuose vaidina reikšmingą vaidmenį kuriant imagologinius šiaurės ir pietų regionų įvaizdžius bei atskleidžiant personažų kultūrinį disonansą. Šaltas Lietuvos klimatas tampa pagrindiniu Aldonos kultūrinio šoko ir neigiamos patirties priežastimi, kontrastuodamas su jai įprastu šiltu Italijos klimatu ir formuodamas stereotipinį šiaurės, kaip niūrios ir atšiaurios, įvaizdį. Tuo tarpu, Albos emigracijos sprendimą iš dalies lemia neigiami prisiminimai apie Lietuvos šaltį ir idealizuotas pietų, kaip šilto ir malonaus, įvaizdis. Klimatas romanuose ne tik atspindi geografinius skirtumus, bet ir simbolizuoja kultūrinius skirtumus, veikia tradicijas bei šventimo būdus, o taip pat gali būti svarbiu migracijos veiksmu, formuojančiu emocinį ryšį su tėvyne ir nauja šalimi. Abiejų romanų analizė parodo, kaip klimato stereotipai yra įpinami į kultūrinius kontrastus ir tampa svarbia priemone kuriant regionų bei personažų įvaizdžius.

Tiriant laisvės sampratos kaitą, atsiskleidė reikšmingi pokyčiai, įvykę per šimtmetį. Aldonos laisvės troškimas XX amžiaus pradžioje glaudžiai susijęs su nacionaline tapatybe ir noru išvengti kultūrinės asimiliacijos, grįžtant į idealizuotą tėvynę Lietuvą. Jos laisvė suvokiama kaip priklausymas savo šaliai, net jei svečioje aplinkoje jos judėjimas nėra ribojamas. O štai, Albos laisvės samprata XXI amžiuje yra labiau individualistinė ir egzistencinė. Jai laisvė reiškia galimybę išsilaisvinti iš praeities traumų, ieškoti naujos tapatybės ir patirti gyvenimą be apribojimų bet kurioje palankioje aplinkoje. Tėvynės ryšys nėra esminis laisvės elementas. Šie skirtumai imagologiniu požiūriu atspindi kintančius Lietuvos ir lietuvių įvaizdžius: nuo prarastos tėvynės ir saugotinos tapatybės Aldonos laikais iki nepriklausomos šalies ir individualios, globalios lietuvių tapatybės Albos laikais. Albos

patirtis rodo, kad šiuolaikiniai lietuviai yra aktyvūs pasaulio piliečiai, laisvės ieškantys ne tik geografinėje, bet ir asmeninėje erdvėje.

Tiriant magistrinio darbo objektus išryškėjo žymi moteriškumo sampratos kaita. XX amžiaus pradžios aristokratė Aldona įkūnija tradicinį moteriškumo idealą – ji yra tyra, religinga, privilegijuota ir pasyvesnė, jos gyvenimą daugiausia lemia išorinės aplinkybės. Jos moteriškumas pabrėžiamas per gėlių simboliką ir nekaltumo naratyvą. Tuo tarpu, XXI amžiaus moteris Alba yra aktyvi, iniciatyvi, dažnai klystanti ir siekianti kontroliuoti savo gyvenimą. Nors ji bando įkūnyti tradicinius moteriškus vaidmenis, patiria nesėkmių, jos moteriškumas labiau siejamas su intelektualiniu tobulėjimu ir nepriklausomybės siekiu. Albos veiksmus dažnai inspiruoja kitų patarimai, o jos patirtis atskleidžia modernios moters, ieškančios savo vietos po saule, paveikslą. Šių dviejų moterų personažų imagologinė analizė parodo, kaip per šimtmetį pasikeitė visuomenės lūkesčiai ir normos, susijusios su moteriškumu: nuo pasyvaus idealo iki aktyvios, savarankiškos ir savo kelią bandančios atrasti moters.

Magistro darbe *Migrantės lietuvių literatūroje: diachroninis pjūvis*, remiantis imagologine literatūros tyrimų prieiga ir naudojant jos sąvokas bei taikant Lauros Laurušaitės, Joepo Leersseno, Sandros Vlastos ir Svetlanos Boym imagologijos bei (e)migracijos tyrimų darbus, analizuojamas lietuvių migrantės vaizdavimas skirtingais istoriniais laikotarpiais. Teorinėje dalyje nagrinėjama imagologija kaip teorinis įrankis (e)migracijos literatūros, analizei. Darbe siekiama suprasti, kaip literatūroje yra konstruojami ir perteikiami įvairūs tautiniai bei kultūriniai įvaizdžiai. Lyginamajai analizei pasitelkiami skirtingose epochose parašyti romanai – Antano Vienuolio tarpukario romanas *Viešnia iš Šiaurės* (1933 m.) ir Aušros Matulaitytės šiuolaikinis kūrinys *Prijaukinti vėjai* (2019 m.). Tyrimas atskleidė, kad laiko ir socialinio-kultūrinio konteksto skirtumai lemia esminius šio įvaizdžio pokyčius. Vienuolio romane lietuvių migrantė vaizduojama kaip idealizuotos tėvynės ilgesio ir kultūrinio svetimumo patirianti asmenybė, o jos adaptacija naujoje aplinkoje yra pasyvi. Tuo tarpu, Matulaitytės romane šiuolaikinė lietuvių migrantė yra individuali, aktyviai besistengianti integruotis daugiakultūroje erdvėje ir ieškanti savo tapatybės. Darbe palygintos kultūrinių susidūrimų ir adaptacijos strategijos, atskleidžiant skirtingus veikėjų atsako būdus. Įvertinta laiko ir socialinio-kultūrinio konteksto įtaka parodė, kad per beveik šimtmetį literatūroje lietuvių migrantės įvaizdis tapo sudėtingesnis ir įvairiapusiškesnis, atspindintis kintančias (e)migracijos patirtis ir socialines tendencijas. Analizė taip pat apėmė miestų įvaizdžių, stereotipų, tapatybės paieškų, klimato, kultūrinių susidūrimų kaitą, pabrėždama, kaip šie elementai veikia migrantės savivoką ir aplinkinių požiūrį.

SUMMARY

The Master's thesis *Women Migrants in Lithuanian Literature: A Diachronic View* is based on the imagological approach to literary research and employing its concepts, as well as applying the works of Laura Laurušaitė, Joep Leerssen, Sandra Vlasta, and Svetlana Boym in the fields of imagology and (e)migration studies, the portrayal of the Lithuanian female migrant in different historical periods is analyzed. The theoretical part examines imagology as a theoretical tool for the analysis of (e)migration literature. The thesis aims to understand how various national and cultural images are constructed and conveyed in literature. For the comparative analysis, novels written in different epochs are employed: Antanas Vienuolis's interwar novel *Viešnia iš Šiaurės* (1933) and Aušra Matulaitytė's contemporary work *Prijaukinti vėjai* (2019). The research revealed that differences in time and socio-cultural context lead to fundamental changes in this image. In Vienuolis's novel, the Lithuanian female migrant is depicted as a figure experiencing longing for an idealized homeland and cultural alienation, with passive adaptation in the new environment. In contrast, Matulaitytė's novel portrays the contemporary Lithuanian female migrant as an individual actively striving to integrate into a multicultural space and searching for her identity. The thesis compares the strategies of cultural encounters and adaptation, revealing different modes of response by the characters. The evaluation of the influence of time and socio-cultural context demonstrated that over almost a century, the image of the Lithuanian female migrant in literature has become more complex and multifaceted, reflecting changing (e)migration experiences and social trends. The analysis also encompassed the shifts in the imagery of cities, stereotypes, identity searches, climate, and cultural encounters, emphasizing how these elements affect the migrant woman's self-perception and the attitudes of those around her.

- Vienuolis, A., 1933. *Viešnia iš šiaurės*. Kaunas: Šviesa.
- Vienuolis, A., 1989. *Viešnia iš šiaurės*. Vilnius: Vaga.
- Matulaitytė, A., 2019. *Prijaukinti vėjai*. Vilnius: Tyto alba.
- Boym, S. 2001. *The future of nostalgia*. New York: Basic Books.
- Kavolis, V., 2016. *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*. Vilnius: Apostrofa.
- Kubilius, V., 1995. *XX amžiaus literatūra: lietuvių literatūros istorija*. Vilnius: Alma littera.
- Laurušaitė, L., 2014. *Imagologija kaip instrumentas (e)migracinio identiteto specifikai tirti*. Colloquia <https://www.zurnalai.vu.lt/Colloquia/article/view/29243/28351> [Žiūrėta 2024-09-01]
- Laurušaitė, L., 2019. *Literatūra, mobilumas, imago*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Laurušaitė, L., 2019. *Tarp nostalgijos ir mimikrijos. Lietuvių ir latvių pokario išeivijos romanai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Leerssen, J., 2016. Imagology: On using ethnicity to make sense of the world. Iberic@l f fhal-03815416 <https://hal.science/hal-03815416v1/document> [Žiūrėta 2024-12-01]
- Leerssen. J., 2022 *New Perspectives on Imagology. E-book*. file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/PUB_846_Folie_New_Perspectives_on_Imagology.pdf [Žiūrėta 2025-02-16]
- Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, N., 2013. *Literatūrinė komparatyvistika: Pamatinės teorijos ir atsinaujinanti praktika*. Vilnius: Edukologija. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:4333680/datastreams/MAIN/content> [Žiūrėta 2024-12-01]
- Satkauskytė, D., 2019. *Egzilinė (ne)tapatybė naujausioje lietuvių emigrantų literatūroje*. Oikos ISSN 1822-5152.
- Skeivys, R., 2007. *Ar Antano Vienuolio „Viešnia iš šiaurės“ melodraminis romanas?* Lituanistika Nr.4(72) https://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-716X/2007/4/Lit_092_100.pdf [Žiūrėta 2024-09-01]
- Šaltenis, R., 1982. *A. Vienuolio gyvenimo pėdsakais*. Vilnius: Vaga.

Šepkus, L., 1957. *A. Vienuolio romanai*. In: Stonys, J., 1980. *Antanas Vienuolis literatūros moksle ir kritikoje*. Vilnius: Vaga.

Stonys, J., 1966. *A. Vienuolio realizmo problemos (1917–1940)*. Vilnius: Vaga.

Vedrickaitė, I., 2007. *Antano Vienuolio kelionių apybraižos: klajojantis riteris ar pikaras?* Colloquia https://www.llti.lt/failai/Nr19_04_Vedrickaite.pdf [Žiūrėta 2024-09-01]

Vedrickaitė, I., 2010. *Kelionė. Keliautojas. Literatūra*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Zalatorius, A., 1984. Veiksmo vieta ir vertybių sistema. In: Lipskis, S., 1984. *Antanas Vienuolis šiandien*. Vilnius: Vaga.